

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«Монастирі Прикарпаття»

Студента 2 курсу, групи СОІ-2м
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Шупенюка Любомира Романовича

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Королько Андрій Зіновійович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

Дрогомирецька Людмила Романівна

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

м. Івано-Франківськ – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Православний монастир серед Карпат – Манявський скит	8
РОЗДІЛ 2. Греко-католицькі та римо-католицькі монастирі Прикарпаття.....	41
РОЗДІЛ 3. Монастирі міста Тисмениця і Тисмениччини	56
РОЗДІЛ 4. Використання результатів дослідження на уроках історії та в позакласній роботі	70
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи. Перші монахи в християнстві з'явилися в Єгипті у III ст., як пустельники-самітники. Вони шукали в тяжких умовах пустелі зміцнення своєї віри, духовного вдосконалення та віддалення від гріхів світського світу. Чернецтво займає в ортодоксальному християнстві важливе місце, оскільки монахи своїм скромним і позбавленим принад світу показують іншим християнам, приклад праведного і смиренного життя. Чернецтво ділиться на пустельників і ченців, які живуть у кіновіях. Засновником пустельників був святий Антоній Великий, який жив у III ст. і вів суворе аскетичне життя в пустелі. Подібних до нього людей в християнських церквах прийнято називати пустельниками. Проте організував і заклав основи для чернечого життя, саме Пахомій Великий. Саме цей християнський святий зробив організовані монастирі (кіновії), де ченці жили в спільному просторі, займалися спільною працею, відсутністю своєї власності, аскетизмом та поглибленням власної віри. Поступово інші християнські громади, бачачи корисність у чернечому сподвижництві, самі організовують монастирі. З поширенням християнства на теренах України виникають і перші монастирі: в Криму, де зачинателем монашого життя вважався святий Климент. Там були засновані Інкерманський печерний монастир, де в час свого заслання проповідував у каменоломнях сам святий Климент. Печерський монастир у Києві було засновано Антонієм і його учнем Феодосієм Печерським, який вважається одним із перших монастирів на території України-Русі. Ченці, крім аскетичного життя, постів, молитов і духовного єднання з Богом займалися книгописанням, господарством, переписуванням книг, допомогою нужденним.

Монастирі, крім релігійної функції виконували і освітню, в їх стінах переписувались книги для майбутніх поколінь, велась господарська діяльність, писалися літописи, хроніки та інша література. На території Прикарпаття монастирське життя теж було присутнім. Згідно з церковними переказами,

заснували тут чернече життя монахи саме з Печерського монастиря, які втекли з Києва, який розорили монголи. Проте монастирське життя тут було явно і в до монгольські часи, але, на жаль, ті храми не дійшли до нас через вторгнення монголів.

Крім власне православних монастирів на території Прикарпаття була велика кількість монастирів римо-католицьких. Римо-католицькі кляштори активно будувались на землях Прикарпаття з XV ст. Мета їх будівництва була поширення католицької церкви на Схід. Ця справа лягла на плечі католицьких чернечих орденів, де особливу роль грали єзуїти. При католицьких кляшторах діяли школи і лікарні. Зазвичай, спершу закладався саме дерев'яний храм, а лише потім мурований. Все пов'язано з частими татарськими нападами, частими пожежами, а також війнами. Крім того мурований храм був досить дорогим у будівництві, й такі будували в більш стабільні та мирні часи.

Крім релігійної, освітньої, культурної і господарчої, монастирі відігравали й функції оборонних споруд. Так Манявський Скит мав оборонні укріплення для захисту чернечої братії та навколишніх мешканців, задля порятунку від татар.

Актуальність вивчення даної теми полягає в тому, що, на жаль, багато монастирів і їх церков було «ліквідовано» більшовиками. Тут варто згадати і моє рідне місто, яке втратило через більшовиків свій історичний центр міста. Серед втрачених пам'яток мого міста є домініканський кляштор, який знаходився біля площі Ринок(зараз Пам'ятник борцям за волю України), поруч з пожежною частиною. Домініканський кляштор сусідствував з вірменським костелом св. Кастана і церквою св.Миколая, а також з синагогою, символізуючи чотири народи, які населяли Тисменицю: українців, поляків, вірмен та євреїв. Зазвичай, подібно виглядали історичні центри і в інших малих містах Прикарпаття. Костел був знесений у 1950-х рр., а келії монастиря були перетворені на поліклініку, доки не була збудована нова. Зараз келії колишнього монастиря стоять пустою, а на місці костелу стоїть приватна стоматологія, поруч стоїть дитячий майданчик, де біля нього стоїть хрест похованим німецьким солдатам, яких похоронили в монастирі, де в час Другої світової війни знаходився польовий шпиталь. Тому

важливо, на мою думку, порушувати питання про важливість збереження монастирів, як пам'яток архітектури і спадщини для нових поколінь.

В області під охороною держави перебуває 587 пам'яток сакральної архітектури, в тому числі: церков – 446, дзвіниць-88, каплиць - 2, костелів - 31, синагог – 7, келій, палат духівництва -6, монастирів – 7. З них-пам'яток національного значення –122, місцевого значення – 465.

Мета дослідження – на основі аналізу джерел та краєзнавчої літератури проаналізувати історію, розвиток та стан монастирів Прикарпаття, а також їх вплив на релігійне і культурне життя. Для реалізації мети необхідно виконати такі **завдання**:

- простежити літопис і сучасний стан Манявського скиту;
- охарактеризувати греко-католицькі та римсько-католицькі монастирі Прикарпаття;
- висвітлити історію монастирів міста Тисмениці і Тисменичини;
- показати використання результатів дослідження на уроках історії та в позакласній роботі.

Об'єктом дипломної роботи виступають монастирські пам'ятки Івано-Франківщини.

Предметом дипломної роботи є витоки становлення, історичний розвиток та сучасний стан монастирських пам'яток Прикарпаття, їх популяризація в музейній та екскурсійній роботі.

Географічні межі дипломної роботи складають сучасній адміністративні кордони Івано-Франківської області.

Хронологічні рамки дипломної роботи складають початок XVII ст. – перша чверть XXI ст. *Нижня межа* – це перші згадки Скит Манявський. *Верхню межу* становить сучасний стан монастирських пам'яток Івано-Франківщини.

Методологічну основу дипломної роботи складають принципи історизму, об'єктивності, науковості і всебічності дослідження. При написанні дипломної роботи автор використовував історичний, логічний, порівняльний, системно-структурний методи наукового пізнання.

Ступінь наукової розробки проблеми. Джерельно-історіографічна база дослідження складається з документів, опублікованих і виданих Миколою Кугутяком, архівних матеріалів виявлених і вміщених у працях Ігоря Андрухів [9], Володимира Грабовецького [7], Володимира Вечерського [13], Андрій Греська [15], Степана Гаврилюка [14], Ярополка Клюбича [18], Романа Процака [23] та ін. Микола Кугутяк активно вивчав і вивчає, питання сакральної архітектури, особливо питання монастирських пам'яток. В даному дослідженні були використані такі його праці: «Великий Скит у Карпатах: у 3 томах. Том. 1. Великий Скит у документах і матеріалах XVII–XXI ст.» (Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2015) [2], «Великий Скит у Карпатах: у 3 т. Т. 2: Великий Скит у документах і матеріалах XVII – XVIII ст.» (Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2015) [3], «Великий Скит у Марковій пустині : український, духовний і культурно-історичний феномен: у 3 томах. Том. 3» (Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2017) [4], «Гошівська обитель Богородиці на Ясній Горі в Карпатах : у 3 т. Т. 1 : Гошівський монастир у писемних історичних джерелах XVI – XX століть (Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018) [5], «Гошівська обитель Богородиці на Ясній Горі в Карпатах : у 3 т. Т. 2 : Ясногірський монастир у документальних джерелах XX – початку XXI століть» (Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2021) [6], «Ісихазм і українська аскетична традиція в житті монахів Великого Скиту», опублікована у науковому журналі «Карпати: людина, етнос, цивілізація» (Івано-Франківськ, 2016. Вип. 6.) [21].

Також в даній роботі були використані праці Володимира Грабовецького, а саме: «Багатовіковий літопис Прикарпаття : в 50 т. Т. 7: Скит Манявський серед монастирів Прикарпаття XVII – XVIII ст. в літописах та ілюстраціях» (Івано-Франківськ, 2014) [7]. В цій роботі використані минулі напрацювання В. Грабовецького, з доданими ілюстраціями.

Ватро відмітити працю Ігоря Андрухів і Степана Гаврилюка «Тисмениця: «Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2008) [9]. У цій книзі історик і дослідник діяльності радянського режиму та його карального апарату Ігор Андрухів і тисменицький краєзнавець Степан Гаврилюк вивчили і дослідили історію міста

Тисмениці від дати першої літописної згадки і поселень різних археологічних культур, а ж до 2008 року. Попри те, що монографія має 16 років і не перевидавалась, вона заслуговує увагу, оскільки команда авторів приділила увагу і до церковно-монастирських пам'яток Тисмениці. Степан Гаврилюк, також написав окрему розвідку, присвячену церковним архітектурним пам'яткам міста Тисмениця [14]. У ній, автор на основі архівних документів, розвідок українських і польських дослідників міста Тисмениці, а також спогадів учасників подій, висвітлює трагічну, сповнену суму, але в кінці з променем надії історію церков і монастирів Тисмениці.

Також варто відмітити, більш узагальнюючу і у всеукраїнському форматі працю Володимира Вечерського «Українські монастирі» [13]. Ця праця на нашу думку, зачіпає лише Скит Манявський, при цьому ,на жаль, автор оминув своєю увагою такі пам'ятки, як Гошівський монастир на Ясній Горі, Санкрутарій Матері Божої у Більшівцях, Костел бернардинів св. Антонія в селі Гвіздець і деякі інші. Тому праця є скоріше довідником для українського читача, який цікавиться релігією і монастирськими пам'ятками України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали курсової роботи можуть бути використані у науково-дослідницькій (при підготовці фундаментальних праць з історії та етнографії України, історичного і туристичного краєзнавства, музеєзнавства), навчальній (для підготовки монографічних видань, праць, підручників, навчально-методичних посібників), державній (для використання органами державної влади управління та місцевого самоврядування при вирішенні питань формування та реалізації роботи з охорони пам'яток), громадській (для проведення етнофестивалів, круглих столів з питань розвитку краєзнавства, музейної справи, пам'ятко-охоронної праці, екскурсознавства) роботі.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

Православний монастир серед Карпат – Манявський скит

Згідно з переказами, Манявський скит був заснований двома монахами з Печерського монастиря Києва. За легендою, двоє монахів шукали в горах чудодійну воду, вони мали вагу і важили місцеві води з водою з Лаври. Коли вони примандрували до ріки Бистриця, біля Солотвина, то там вони зустріли рибалку, що виявився сатаною. Він заманив їх у печеру і зачинив їх там. Двоє монахів все-таки перемогли сатану і крізь печеру вийшли в місце, яке називається зараз «Блаженний камінь», а неподалік заснували монастир [26, с. 3–5].

Перші роки монастиря оповиті легендами. На нашу думку, цей період монастиря можна вважати напівлегендарним.

Найбільшу славу обитель дістала в XVII ст., з появою тут Іова Княгиницького. Майбутній преподобний народився в місті Тисмениця і походив з благородної міщанської родини. З дитинства молодий міщанин проявляв зацікавлення до книжок і монашого життя. Навчався він у Острозькій Академії, де навчався і переписував для князя Олександра Острозького Псалтир. Розумний і ерудований молодий міщанин привернув увагу князя, й він отримав покровительство самого «некоронованого короля Русі» Василя Костянтиновича. Оскільки патрон Княгиницького опікувався православною церквою й був великим її меценатом, він отримав від монаха з Афону прохання про грошову допомогу. З цим дорученням з двору князя послали Івана Княгиницького до Афону. Згідно з церковного переказу, бачачи аскетичне і відірване від пристрастей і гріхів світу життя монахів, молодий шляхтич задумується над постригом. Він його зрештою приймає постриг й стає монахом на Афоні [4, с.142-143].

Проте на теренах України загострилась міжконфесійна боротьба, бо почалась Реформація, а також відбулась Берестейська Унія, яка сколихнула православну церкву. Православ'я на той момент переживало період занепаду і падінням престижу церкви. Проте Реформація і Контрреформація породила запит

на збільшення освіти кліру церкви, освіти самої пастви і вміння полемізувати. Завдяки цим факторам православна церква починає поступово оновлюватись і боротись за паству, за чії голови вели боротьбу вони, католики і греко-католики. Задля виконання даної місії з Афону повертається Іов Княгиницький [4, с. 144].

Єпископ Гедеон Балабан і ігумен Унівського монастиря Ісая, попросили того повернутись задля налагодження монашого життя на території Львівської єпархії. Він погодився й став відновлювати благочестя та аскетизм у монастирях [7, с.65; 26, с.5-6].

Іван Франко, що досліджував церковне і громадське життя в Галичині, відзначав про численні чесноти Іова Княгиницького і його роль в відновленні монашого життя в Уневі, Дермані і Печерській Лаврі [3, с.43-44].

Іов, маючи вже більше п'ятдесяти років, захворів і згідно з церковного життя він побачив диво: до нього з'явився Ангел Божий. Після цього він видужав і почав з новою силою відновлювати чернече життя в Галицькій єпархії. За запрошенням дідича Угорників Адама Балабана, він заснував монастир Архистратига Михаїла. Завдяки активній діяльності Іова, в Дерманському монастирі, знову почала діяти друкарня [3, с. 45; 44].

Володимир Грабовецький зазначає про суворий аскетизм і суворе монаше життя Іова Княгиницького на противагу «розкоші» католицизму. Ми можемо зазначити, що в умовах Реформації та поширення католицизму, аскетизм Іова мав стати символом для наслідування прихильникам «грецького благочестя».

Саме, завдяки старанням Йова Княгиницького, Манявська обитель стала потужним центром православного християнства на теренах Заходу України. Обитель контролювала такі монастирі: Угорницький, Товмацький, Коломийський і Сучавський в Молдавії. За підрахунками дослідників, зверхності Скиту належало 556 православних монастирів на Україні й Молдавії [4, с.148].

Манявський Скит користувався великим авторитетом від князів і шляхти до селян. Він був прикладом, до якого звертались такі церковні авторитети: як Петро Могила, який порівнював ченців монастиря з ангелами на землі. Манявський

Скит отримував щедрі подарунки від московського царя (явно не тільки з релігійною, а й з політичною метою вигідною для московського царя). Крім цього, краєзнавець Володимир Грабовецький зазначає, що монахи Скиту явно симпатизували козакам та Богданові Хмельницькому. Про це стверджував під час допитів на судді козацький шпигун і агітатор Ярема Кончевський 29 липня 1648 р. Крім того, монахи зі Скиту відправили делегацію в Москву 20 квітня 1656 року до московського царя з проханням дати їм милостиню [26, с. 13-15].

Великі заслуги скитських монахів у відродженні давніх аскетичних традицій відзначали і самі прихильники католицизму, які брали Великий Скит за зразок для наслідування католицьким монастирями. К. Сакович, який перейшов на унію, а згодом на латинський обряд і вступив до монашого ордену св. Августина, високо оцінював подвижництво скитських ченців; роздумував над тим, яку велику користь мала б Католицька церква, якби Скит перейшов у підпорядкування Ватикану [4, с. 172].

Серед доброчинців Скиту було чимало жертводавців з різних соціальних верств – української шляхти, селян, церковників, а також старост і воєвод. Один з представників відомого шляхетського роду Балабанів - Адам Балабан, ще в 1612 р. передав частину своїх земельних володінь Угорницькому монастирю разом з «вільним користуванням лісами і ловлею риби в ріках». Після смерті А.Балабан його кузен і спадкоємець Угорників Олександр Балабан, теремовлянський і галицький староста, 4 лютого 1630 р. підтвердив попередні дарування, а також фундував Угорницький монастир, що підпорядковувався Великому Скиту, підданими, ґрунтами і грошима. Згідно з фундаційною грамотою, ктитор залишав за собою і своїми нащадками право подання кандидатури ігумена чи архімандрита до тої обителі. В 1629 р. єпископ Львівський, Галицький і Кам'янецький Єремія Тисаровський призначив на цю посаду диякона, монаха Ісаю Сулятицького, «чоловіка побожного, релігії старожитньої грецької предків його, у якій вірно і постійно знаходиться» [4, с.173].

У власність Скиту переходили землі чи значні грошові суми, які заповідали жертводавці у своїх тестах. Так, 5 березня 1650 р. Марухна Грабовецька з с. Жураки дарувала монастирю 400 польських злотих, а в разі несплати боргу 500 злотих скитські ченці ставали власниками великого земельного наділу. Селянин із с. Бабче Ясько Черевко 16 червня 1652р. у своєму заповіті за несплачений борг 300 золотих дарував Скиту свої ґрунти біля урочища Монастирського «на вічні часи». Його син Микита підтвердив дарування батька у 1684р [4, с. 173].

Значну допомогу скитським монахам надавала дрібна, але чисельна місцева шляхта. Галицькі русько-українські шляхетські роди Березовських, Хотимирських, Драгомирецьких, Грабовецьких, Голинських, Гошовських, Книгиницьких, Креховецьких, Сулятицьких, Струтинських, Волковецьких, Жураківських та інших були соціально активними, відстоювали свою конфесійну належність, дотримувалися місцевих звичаїв та обрядів, протистояли латинізації та ополяченню. Зокрема, рід Жураківських, осідком яких було село Жураки, виводив своє походження ще від діди́ча і намісника Руського королівства, спадкоємця Романовичів Владислава Опольського (XIV ст.), на доказ чого мали документ, записані у Галицьких гродських книгах. Рід Жураківських, особливо відзначились у відстоюванні своєї віри, підтримці православних монастирів. У ході боротьби за обрання Галицького митрополита Й.Шумлянського 15 травня 1667 р. у Сваричівському монастирі відбулось елекція (собор) за участю 70 представників місцевої шляхти і духовенства, з яких тільки Жураківських прибуло більше тридцяти чоловік. Один з найповажніших представників того роду – Теодор був одружений на двоюрідній сестрі Й. Шумлянського [3, с. 40].

Жураківські дарували скитським монахам великі маєтності в Жураках, Грабівці, Старуні, Горохолинні та інших навколишніх селах. Частина з них передавалась Скиту на основі жертвних грамот, інші шляхом укладення контрактів про заставу ґрунту за позичені гроші. Зростання монастиря, значне збільшення кількості скитських монахів спонукали їх до застосовування інших підходів у вирішенні матеріально-фінансового забезпечення обителі. Утримати великий монастир з праці рук самих ченців, практикованого досі рукоділля було

важко. Невипадково, застава земельних володінь за позичені кошти була застосована скитськими монахами на початку 40-х рр. XVII ст., період найбільшого зростання обителі. У Галицьких гродських і земських книгах зберігається багато договорів, контрактів та інших фінансово-господарських документів про заставу ґрунтів за надані Скитом гроші. Юліан Целевич опублікував чимало таких актових матеріалів. Ще 29 квітня 1642 р. Володимир Жураківський передав ігуменові Доротею ґрунт у Грабівці за позичені 300 злотих, а 14 червня 1669 р. він перейшов у власність Скиту «на вічні часи». 5 березня 1650р. Василь Жураківський передав у заставу монахам усі свої ґрунти в Жураках за 1500 злотих. Анна Шумлянська віддала скитським ченцям у заставу ґрунт у Грабівці за 500 злотих. Сестра Львівського єпископа, Христина Голинська за 600 злотих записала свої ґрунти в Пасічній і Перерослі, а її чоловік Василь Голинський 19 серпня віддав у заставу сіножать на Побережжі за позичені 300 злотих. Це далеко неповний перелік пожертв, дарувань і застав, наданих скитським монахам представниками лише одного шляхетського роду [4, с. 174].

За даними скитського Синодника, 6 представників роду Жураківських стали монахами Великого Скиту, а своє майно дарували обителі: монах Єрофей (помер 21 серпня 1636р.), монах Пафнутій(Петро) (помер 24 жовтня 1687р.), монах Сосипатр(Стефан), монах Ананій (помер 19 квітня 1684р.), ієромонах Євфимій, монах Ананій. Андрій Жураківський виступив ініціатором заснування і фундатором монастиря в селі Пациків на Долинщині за зразком Великого Скиту [2, с. 640,652].

Доброчинцями Скитського монастиря були не тільки представники місцевої шляхти, але й Київський митрополит Петро Могила, Львівський єпископ Йосиф Шумляський, Чернігівський архієпископ Лазар Баранович, Київський митрополит Варлам Ясинський та інші високопоставлені церковні діячі.

Особливо важливо для скитських ченців було заручитися підтримкою польських королів: стосовно визнання набутих Скитом маєтностей, оскільки пожертвені грамоти Станіслава Потоцького за 12 липня 1628 р. і Владислав IV за 26 жовтня 1634 р. хоч і визнавали за обителлю право власності на монастирські

посілості, однак не встановлювали їх перелік, не окреслювали чіткі межі. Незважаючи на загалом толерантну політику короля Владислава IV Вази, Скиту так і не вдалось конкретизувати правове становище набутих посілостей. Ситуацію ускладнила й козацька революція під проводом Богдана Хмельницького [20, с.47].

На сьогодні історична наука не володіє джерелами, які б дозволили більш детально розкрити загалом прихильні настрої скитських монахів до учасників козацької революції періоду Хмельниччини.

Лише через 25 років, з часу одержання першої фундаційної грамоти, за протекцією впливових заступників і прихильників Великого Скиту йому вдалось отримати важливі привілеї. Першим з них був привілей коронного гетьмана, київського воєводи Станіслава Потоцького (Ревари) за 22 липня 1653р., в якому він брав Скит з усіма його посілостями під свою опіку і покровительство. Обитель та її маєтності звільнялися від військових постоїв, грошових, кінних, продовольчих та будь-яких реквізицій. Без жодних обмежень монахам забезпечувався вільний проїзд у краї. С.Потоцький застерігав будь-кого від спроб порушити цей привілей, погрожуючи законами воєнного часу. Треба зазначити, що всі ці добродійства мотивувалися заслуженою побожністю «хвалебних отців монастиря Скитського» [4, с. 177].

28 липня 1653р. свій універсал видав польський король Ян II Казимир, який зазначав, що скитські ченці під час «заворушень у Речі Посполитій статечно і непохитно дотримали вірність маєстату нашому і Вітчизні». Зважаючи на прохання впливових покровителів, король брав Скит під свій захист. Король підтверджував право монастиря безперешкодно користуватися всіма маєтностями [7, с. 78].

З цього часу і аж до кінця XVII ст. Великий Скит не був обділений увагою польських королів і державних високо посадовців. Упродовж цього періоду скитським монахам було видано 21 привілей, з них 13 королівських грамот [4, с.178].

Монастир діставав всілякі привілеї і звільнення від поборів, як від короля так від місцевих урядників. Ці факти вказують на великий вплив та пошану до

монахів Скиту від короля Яна Казимира, який був глибоко віруючою людиною і був ревним католиком, що не заважало йому видавати грамоти, які були дуже корисними для обителі. До того ж королівський привілей уперше деталізував межі володінь Великого Скита із Скитиком Іова: від вершини Конюкувата до верху Погар і Кливи і урочище гори Ясіннка, звідки бере початок потік Батерс аж до гори Вознесінка за монастирем, а також за хрестом і пасікою, що за дорогою, яка йде до обителі.

За правління короля Яна III Собейського в 1676р. були підтверджені старі привілеї для Скиту. Він підтвердив ставропігію монастирю і заборону втручатись єпископам і митрополиту в справі вибору ігумена, також за монастирем визнавалися всі його земельні володіння [44].

Характерно, що обитель отримувала щедрю допомогу від молдавських володарів та знаті, яка давала їм великі маєтності. У структурі фінансово-господарського життя Великого Скиту, саме пожертвування молдавських господарів і високопоставленої знаті, створили основу його економічної незалежності. Юліан Целевич у своїй «Історії Скиту Манявського» повідомляв про те, що йому вдалось виявити чотири грамоти молдавських господарів 1640-1660-х рр. [4, с.179].

Само собою факт передачі монастирів і великих маєтностей у підпорядкування представникам іншої країни у православній традиції було явищем рідкісним, якщо не винятковим. Для прийняття таких відповідальних рішень були потрібні особливі й загальновизнані підстави. Польські королі мали мотиваційний чинник у наданні привілеїв Великому Скиту в тому, щоб ченці монастиря підтримували королівську владу і берегли спокій серед прихильників православ'я в краї. Крім того, близькість володінь турецького султана і ризик війни з мусульманською імперією, змушував королів допомагати православному Скиту, щоб мати прихильність монахів і духовенства у новій війні з турками. Стосовно молдавських жертводавців, то для них допомога монастирю була офірою побожним ченцям. Отже, подвижництво скитських монахів, їх організаційний хист, відданість православ'ю і, як наслідок, безумовний авторитет,

який вони здобули в православному світі, могли бути достатньою підставою для прийняття молдавськими господарями таких важливих рішень [20, с. 37].

Саме на ці обставини і звернув увагу Василь Лупул у виданій у Яссах 31 березня 1648р. грамоті на прохання дочки Єремії Могили - Марії, в якій ішлося про передачу підупалоного Сучавицького монастиря в підпорядкування Великого Скита. Ченці Скиту відновили монаше життя у Сучавицькому монастирю, що позитивно оцінювали і Лупул, і молдавський митрополит Варлам. Вони видали грамоту, яка підпорядкувала монастир у Сучавицях з його маєтностями Великому Скиту, аж на 137 років до його закриття.

Важливе господарське значення для Скитської обителі мала грамота молдавського господаря Георгія II Гіки за 13 липня 1659р., якою встановлювалась хлібна десятина від міста Чернівці. Десятина надавалася з пшениці, ячменю, жита, вівса та гречки на всі наступні роки. Ця десятина призначалася на харчування чернечої братії [4, с. 182].

За всі дарування і офірування святині, молдавські господарі прагнули, щоб їх ім'я було вписане у скитський Великий поменник, про що не раз вони згадували в привілеях. Сам поменник був виявлений у бібліотеці Румунської академії наук, під назвою «Поменник общий благочестивих ктиторів обителі цієї та інших православних християн, що сюди прийшли і вписалися до нього». Це був одним з найбільших монастирських поменників в Україні. До нього було вписано понад 38 тис. осіб з України і зарубіжжя. У родовій частині поменника зроблено 7321 запис. Він датується 1678 р. і є другим після спалення татарами скитського поменника 6 вересня 1676 р. Першими в ньому поміщено записи, присвячені молдавським господарям та їх родичам – Василеві Лупулу, Георгію II, Іллі Олександрю, Стефанові Петру, молдавським боярам-жертводавцям – великому бану Савину, логофету Дмитрашці, Костянтинові Туркулу та багатьом іншим. Польські королі й російські царі в поменнику не згадані [4, с.183].

Міжнародні зв'язки Великого Скиту поширювались і на Московське царство, однак у вітчизняній історіографії ця проблематика залишалась не вивченою, незважаючи на те, в другій половині XIX – на початку XX ст. у таких

виданнях, як АОкЮЗР і АЮЗР та інших було опубліковано чимало документів. Ю.Целевич присвятив цій темі лише невеличкий фрагмент, що стосується дарування Скиту російським царем у 1643 р. богослужебної книги Єфрема Сиріна. Чимало матеріалу з відвідин скитськими ченцями Московського царства є у праці російського історика К.Харламповича «Малоросійський вплив великороське церковне життя» (Том I. – Казань, 1914) [4, с. 183].

На основі виявлених архівних документів, почерпнутих у Центральному державному історичному архіві України, а також опублікованих матеріалів, бачимо, що відвідування монахами Московії несе початок у 1628р., за ігумена Феодосія. Проте скитські ченці – келар Іоаникій і дякон Гедеон зареєстровані від монастиря Велика Пустинь, були зупинені в Путивлі й були відправлені назад [4, с. 184].

Загалом православні монахи та інші духовні особи з підвладних Речі Посполитій українських земель, як прохачі милостині, почали прибувати до Москви порівняно пізніше від представників таких православних народів, як греки чи серби. Поодинокі відвідування зафіксовано, ще з кінця XVI ст., однак системна поява українців у Москві почалася лише з 20-их рр. XVII ст. Умови їх пропуску через кордон були практично такі ж, як і для представників інших народів, з тією різницею, щодо них пізніше вживали «стеснительные мери» випрацювані на поч. XVII ст. стосовно греків зокрема запровадження жалуваних грамот, за якими встановлювалася періодичність прибуття за милостинею – 3,5,8 чи більше років. Без таких грамот відвідувачі були змушені місяцями чекати, доки путивльський воєвода доповість у Москву й одержить дозвіл на пропуск. У 1620-х рр. були впроваджені додаткові обмежувальні заходи. Пристосовуючись до традиційних московських норм спілкування, відвідувачі були змушені писати чолобитні грамоти цареві у принизливій формі. У разі вдалого вирішення справи, монахи одержували богослужебні ризи, гроші, соболів чи куниць.

Проте XVI–XVII ст. дають чимало прикладів з різних причин заслать і ув'язнень у Московському царстві відвідувачів з Польщі та Литви. За милостинею до Москви з різних регіонів України, в тому числі й з Галичини, йшли прості

монахи, ігумени, єпископи і навіть митрополити, зокрема Іов Борецький. У 1592 р. в Москві з'явилися прохачі від Львівського ставропігійського братства з 5-ма грамотами: від київського митрополита Михайла Рогози, львівського єпископа Гедона, патріарха антиохійського Іоакима, патріарха константинопольського Єремії і від братства. Львів'яни через священника Михайла і трьох членів братства просили в царя засоби на відбудову Успенської церкви, що згоріла, а також лікарні. Ставропігійське братство одержало на відновлення церкви і лікарні «п'ять сороковий соболей, пять сороковий куниць, денег» [4, с.184].

У 1598р. Москву відвідав Іов Княгиницький як перекладач з групою монахів від Ватопедського монастиря з Афона. Кирило Тимофійович Ставровецький – Транквіліон – ігумен Любартівського Георгіївського Пустинно-Тригирського Іполонського Успенського дівочого монастирів прибув до Москви в 1624р. разом з ієродияконом Віталієм. З ними була передана пожертва для Чуднівського монастиря. Того ж року в Москві побував друкар Києво-Печерської Памво Беринда. Тоді ж без милостині був відправлений назад диякон Герман з Унівського монастиря [13, с. 352].

Відзначаючи рух українських монахів у Москву за жертвами, водночас спостерігається інтенсивне паломництво з Московського царства в Україну – до Києво-Печерської Лаври, а також інші святі місця. Для всього православного світу Київ, як «Новий Єрусалим», виступав зосередженням великої кількості святинь. Поширенню таких настроїв сприяли знамениті літературні пам'ятки: «Києво-Печерський Патерик», «Книга про руських святих» та інші. В останній з них усі руські святі були згруповані за регіонами. Саме на Київ припадала їх найбільша кількість – 206, на Новгород – 74, на Москву – 33, в Радонежі – 20. Відомий мандрівник Василь Гагара відвідавши Київ у 1637 році писав про те, що він ніде, навіть у Палестині та Єгипті, не бачив стільки мощів святих «кажуть не одна тисяча» [4, с. 184-185].

Чимало паломників з Московії залишалися в Україні й приймали постриг. У скитському Синодику зроблено запис за 28 серпня 1622року про смерть «московина» схимонаха Іллі і ієромонаха Феофіла з Воронежа та інших. З

офіційних документів відомо, що в 1646 р. у Скит прибув Матвій Григорійович Деменков з боярського роду «И земли московские». Відпросившись на паломництво, він спочатку відвідав Києво-Печерський монастир, де постригся в монахи під іменем Марко. З грамотою київського митрополита П.Могили він направився у Скит, «де знаходиться справжня частинка Животворящего Древа Чесного Хреста Господнього». У Скиті 4 жовтня 1646р. йому видали грамоту, з якою Марко повернувся до Києва. У серпні 1648 р. старець Марко поїхав до Москви і від імені скитських монахів подав чолобитну про милостиню. У 1649р. він одержав пожертву і жалувану грамоту, але на зворотній дорозі його обікрали в Путивлі, у зв'язку з чим у січні 1650 р. він знову з'явився у Путивлі разом зі «строїтелем» Галактіоном і келарем Антонієм у складі посольства від Великого Скиту проте їх відправили назад, оскільки у 1649 р. милостиня була видана. У зв'язку з цим Марко в Путивлі звернувся зі скаргою про крадіжку срібного посуду, грошей і книг «московського і литовського друку». Для з'ясування обставин Марка було відправлено до Москви, а згодом заслано в Кирило-Білозерський монастир «під крепкую руку и на травну пищу» [2, с .553,581, 639; 4, с. 185; 3, с.44-45].

Однак експансіоністські наміри московських володарів та їх ідеологів щодо Києва та його спадщини не мали нічого спільного з етнічним походженням і етнокультурним типом русинів – українців, які за своїм соціальним, політичним і культурним укладом і традицією виявляли кардинальну протилежність московітам. Як відомо, московський єпископат завжди був підвладний царям і імператорам, і за словами самих російських дослідників, «продовжував у розпочатому раніше напрямі підтримку централізаторських устремлінь московських государів... віддав усі свої сили і свою духовну та матеріальну владу на державне служіння і поступився своїми церковними правами». Ослаблення авторитету церкви і підпорядкування її централізованій державі, привело до того, що царі залишали за собою право на затвердження і обрання, й заміщення

митрополитів і єпископів, втручання у церковні справи, а ж до богослужебних і обрядових включно [4, с. 185].

В той же час православна ієрархія на землях Речі Посполитої, яка формувалася з числа шляхти і володіла великими земельними маєтками, хоча більшою чи меншою мірою зазнавала втручання польського уряду в церковні справи, однак почувала себе вільною і незалежною. Мінімальною була залежність і від константинопольських патріархів. Київські митрополити зрідка їхали на затвердження до патріархів, які надсилали сакру(підтверджуючу грамоту) і жезл. Претенденти на митрополичу катедру звичайно шукали підтримки у короля, однак право обрання і посвяти у митрополити належало місцевим єпископам. Незалежно себе відчували єпископи від митрополита, а також ігумени монастирів, особливо тих, що володіли статусом ставропігії, – від єпископів. Ігумени і архімандрити відігравали важливу роль у місцевому самоврядуванні, на місцевих сеймиках чи соборах. Відстоювання своїх прав і маєтностей відбувалося не тільки в судах, але часто зі зброєю в руках. Якщо внутрішній устрій Київської митрополії визначався застосуванням виборного принципу при заміщенні церковної ієрархії, який було закладено в основу скитського статуту, а також активною участю вірних у справах Церкви, що знайшло своє яскраве втілення в діяльності братств, то в Московській митрополії роль вірних у церковному житті зводилася до нуля [4, с. 186].

Візиту скитських ченців до Московії не мали будь-якого політичного підґрунтя. На сьогодні, не виявлено жодного документа, у якому б ішлося про визнання Великим Скитом московського патріархату законним спадкоємцем київської православної традиції або ж тверджень про етнічну спорідненість русинів-українців з «московинами». Ніколи Скит не звертався до московського патріархату про ставропігію. Навіть після того як московському митрополиту було надано статус патріарха в 1589 році, а Київська митрополія була підпорядкована Москві, протягом XVII-XVIII ст.. продовжував звертатись у різних справах до Константинопольського патріарха. Посольства скитських

монахів до Москви пояснювались загально християнською, зокрема православною, традицією подання милостині, пожертви, яку монахи збирали для обителі як у православному Московському царстві, так і в католицькій Речі Посполитій. Якщо й різниця й була, то вона проявлялась у специфічній для того часу стилістиці чолобитних і жалуваних грамот до московських царів з їх необмеженим звеличенням і приниженням прохачів милостині, на відміну від фундаційних грамот польських королів і молдавських господарів [4, с.186-187].

У середині XVII ст. зусилля скитських монахів зосереджувались не тільки на зміцненні свого фінансово-господарського становища, але й поширенні впливу на монастирсько-церковне життя в краї шляхом підпорядкування Скитові існуючих і новозаснованих монастирів. Реалізація цієї мети відбувалася в різний спосіб – від заснування нових обителей, призначення ігуменів до практики обов'язкового послушенства скитськими ченцями в різних монастирях. Як уже зазначалось, у опіці Скиту перебував Угорницький монастир, повторно заснований Іовом Княгиницьким. Він відіграв важливу роль в історії Української церкви в Галичині. Ченці Угорницького монастиря жили за такими ж суворими правилами, як й у Великому Скиті. Вихованець Угорницької обителі Іов Желізо відіграв важливу роль у піднесенні Почаївського монастиря [3, с. 82,90].

Згідно з грамотою краківського каштеляна Якова Потоцького за 22 листопада 1658 р., Скитові спільно з Тисменицьким братством підпорядковувався монастир у Погоні з належним йому маєтностями і правом приймати до того монастиря монахів і монахинь. Брацлавський воєвода Іван Потоцький видав 15 січня 1665 р. грамоту до Лядського монастиря шляхом направлення туди шести ченців Угорницького монастиря на чолі з отцем Макарієм Горжанським, «аби хвалу Божу й устрій великий, грецької належності з достоїнствами різними і пильністю великою по збудуванню людей набирав». Грамота підтверджувала права Лядського монастиря на належні йому ґрунти, луги, поля, ліси і пасіки [3, с. 53,69].

Скиту підпорядковувались і новозасновані монастирі в Товмачку й в Коломії. За усною традицією, Товмацький монастир був заснований невідомим

подорожуючим, який забрів у товмацьку пушу. Під час сну він одержав наказ збудувати на тому місці церкву Пресвятої Богородиці. Храм Успіння Пресвятої Діви Марії був збудований з дуба. Після того, як його спалили татари, на тому ж місці споруджено другу церкву. На основі історичних документів відомо, що засновником монастиря, його фундатором був місцевий шляхтич Станіслав Димидецький; про це свідчать грамота його сина Михайла, за 13 червня 1686 р., якою він підтверджував фундацію свого батька [7, с. 59-60].

Тісні зв'язки єдали Великий Скит з давнім Плісинисько-Підгорецьким монастирем, який заснований був ще в 1180р., але через часті ворожі напади запустів. У Синописі Підгорецької обителі за 1699р. ідеться про те, що саме вихованці Скиту двічі відроджували цей монастир. Перший раз це відбулося 1659р., коли занепалу Підгорецьку обитель відвідав скитський диякон Созонт Ломиковський і відновив там з іншим монахом чернече життя. 4 серпня 1661р. до них приєднався скитський старець, ієромонах Ілля Гостиславський, спонуканий волею Божою. З благословення скитського ігумена Партенія і Луцького єпископа Гедеона Святополка Четвертинського ченці відновили монастир і «зволили Правило і зазвичай, яке в усьому подібне святій обителі Скитській, встановити, маючи на письмі благословення від отців своєї обителі». Єпископ Гедеон призначив Іллю Гостиславського ігуменом монастиря, 10 грудня 1663 р. видав грамоту з побажанням наслідувати «у всьому святу обитель Скитську та інші лаври общежительні, подібним чином устрій і порядок спільного свого життя як і у вищезгаданій святій обителі Скитській, незалежно дотримувати». Ігумен Ілля Гостиславський запровадив подібний до скитського чину «входження в трапезу» [4, с. 188-189].

Монастир швидко розвивався і на середину 1670-х рр., нараховував два десятки монахів. Однак наступ 1676 р., турецько-татарських військ, згідно з Синописом Підгорецької обителі, спричинився до того, що ігумен монастиря Афанасій Береза «страха ради залишив святу обитель, а братія без пастиря вся розійшлася, ні один не залишився в обителі».

Попри те, що Великий Скит було дощенту зруйновано турками і татарами, а значну частину ченців знищено, скитський ігумен Доротей поблагословив ієромонаха, старця Созонта Ломиковського, який « послуженства ради перебував у святій обителі Скитській», на відродження Підгорецької обителі вдруге. У зв'язку з цим, він видав відповідну грамоту «за звичаєм», а на допомогу направив монаха Фому. Луцький єпископ Гедеон призначив ієромонаха Созонта ігуменом монастиря, в якому старці « почали за давнім звичаєм трудитися». За зразком Великого Скиту в Підгорецькій обителі, крім спільнотного монастирського способу життя, практикувалось і суворе одноосібне подвижництво ченців у малих скитиках з дотриманням аскетичного « трапезничого чину за правилом уставу святої Скитської обителі» [4, с. 189].

Поширення впливу на церковно-монастирське життя в краї відбувалось шляхом запрошення досвідчених скитських монахів на посаду ігуменів в той чи інший монастир. Фундатори монастирів самі часто звертались до ченців Скиту узяти монастир під свій нагляд та опіку. Так, засновуючи Пациківський монастир у 1692 р., (село колишнього Долинського району), шляхтич Андрій Жураківський у своїй фундаційній грамоті висловив бажання, щоби нова обитель була «під дирекцією і старшинством благочестивого ігумена скитського тепер і на потім будучого, аби ніхто інший лише згаданий благочестивий ігумен скитський... на старшинство монастиря цього... подав і назначав». Польський король Ян III Собейський, батько якого походив зі старовинного українського шляхетського роду, обдаровуючи Бесідський монастир значними привілеями, велів ченцями при виборі ігумена дотримуватися статуту Великого Скиту [4, с. 189].

За різними джерелами, скитського статуту дотримувались не тільки ті обителі, які були під безпосереднім контролем Великого Скиту Угорницький, Товмацький, Коломийський, Сучавицький, Погонського, Угринівська, Крилоському, Пациківський, Лаврівський та інші монастирі. Такі відомі літературні пам'ятки того часу: «Житіє Іова» Ігнатія з Любарова, «Завіт Духовний» ігумена Феодосія. Вони були широко відомі в краї та за його межами,

зокрема в монастирському середовищі Молдавського князівства, знайомили з аскетичним способом життя скитських монахів.

Бачачи чималий авторитет Скиту в церковному житті, на його підтримку часто сподівались претенденти на єпископську кафедру Львівської єпархії. 22 червня скитський ігумен Теофіл, висповідавши Йосифа Шумлянського, як домінанта на Львівську єпископію, і взявши в нього клятву, «що прагне Церкві Святій Православній допомагати та її боронити», видав грамоту про підтримку його кандидатури на львівський єпископський престол [3, с. 73].

Й. Шумлянський народився в сім'ї православного шляхтича. Як ротмістр панцерної корогви війська Речі Посполитої брав участь у багатьох воєнних походах, відзначився під час Чуднівської кампанії 1660 р. В Крехівському монастирі прийняв чернечий постриг під ім'ям Йосиф. Ян II Казимир Ваза 27 лютого 1667 р. видав Йосифу Шумлянському привілей на Львівське єпископство [4, с. 190].

Прихильна виборів Шумлянського місцева руська шляхта разом з духовенством скликала собори в Гошівському і Сваричівському монастирях, на яких підтримала кандидатуру Шумлянського на єпископство. Однак, щоб здобути перемогу Шумлянському довелося поборотися з своїм суперником – Євстахієм Свістельницьким, якого підтримував Львівського біскупства Антоній Вінницький. 18 квітня 1668р. за підтримки місцевої шляхти, монахів і селян краю, а також спираючись на озброєні загони чернігівського каштеляна Казимира Замоїського, Й.Шумлянський штурмом взяв катедру Св. Юра [4, с. 190].

Однак боротьба за єпископство на цьому не закінчилась, із перемінним успіхом точилася ще 7 років. Вона супроводжувалася збройними сутичками, нападами на Галицьку катедру 21–22 квітня 1673 р. У розпалюванні взаємного протистояння брала активну участь королівська адміністрація. Польський король Михайло Корибут-Вишневецький на час правління, якого припала боротьба за єпископство, видав за час свого правління три привілеї на підтримку Й.Шумлянського і 9 універсалів на користь Євстахія Свістельницького. Лише зі

смерть М.Вишневецького і приходом до влади Яна III Собейського львівським владикою було призначено Й.Шумлянського [4, с. 190-191].

7 березня 1677 р. Й.Шумлянський склав першу таємну присягу про прийняття унії у присутності короля, уніатського єпископа Кипріана Жоховського і групи єзуїтів. 26 березня 1681 р. він вдруге таємно прийняв унію разом з Перемишльським єпископом Інокентієм Вінницьким і архімандритом Унівського монастиря Варламом Шептицьким.

Львівський єпископ разом з цим виторгував у Римі певні умови, згідно з якими підлеглі йому єпархії перейдуть в унію в разі, якщо буде створена Галицько-Львівська унійна митрополія, а сенат Речі Посполитої погодиться надати місце для греко-католицького єпископа. У зв'язку з цим, було проведено Люблінський колоквиум 1680 р., який випрацював так звані Артикули 1681 р. стосовно переходу в унію [4, с. 191].

Історична доля Великого Скиту в XVII ст. була нерозривно пов'язана з героїчною і драматичною історією і всієї України з її піднесеннями і падіннями, великими перемогами і поразками, чисельними війнами і епідеміями. У 1652 р. чума («морове повітря») спустошувала міста і села Галичини. З 21 липня до 22 грудня епідемія лютувала в Скиті. Ця пандемія забрала життя 47 людей. Всі вони були монахами скиту [4, с. 191].

Тяжким випробуванням для Скиту були польсько-турецькі війни та татарські набіги. Про один з набігів татар і спустошення монастиря, ми дізнаємося з слів скитського монаха Гедеона, литвина за походженням, уродженця Орші. 4 травня 1623р. він заявив путивльському воєводі про те, що татари знищили обитель, після чого він подався в Києво-Печерський монастир, а потім у Дубенський на Волині [13, с. 355].

Великі спустошення були вчинені в краї османською армією в ході Журавенської кампанії 1673–1676 рр. між Османською імперією і Річчю Посполитою. У вересні 1676р. війська Ібрагім-паші спалили Чортків, Бучач, Тисменицю, Єзупіль, Галич, Перегінськ, підійшли до Станиславова, знищили його передмістя, однак здобути замок не змогли [4, с. 192].

Про розорення і спалення Великого Скиту повідомляє монастирський Синодик. Він пише про загибель 23 монахів. «Року 1676 місяця вересня 6 дня турки монастир наш зруйнували, в якому братія наша та народу різного багато від вогню, меча й неволі постраждали». Далі йде поіменний список постраждалих монахів [44].

Під час нападу турків і татарів на Скит у ньому перебували не тільки монахи, але й десятки жителів навколишніх сіл і містечок – жінок, дітей, чоловіків, які надіялись пересидіти лихоліття за стінами обителі. Всі вони були вбиті. Очевидно, одні були спалені в церкві, інші розстріляні з луків і зарубані шаблями. Скитський ігумен Іраклій у листі до московського царя Федіра Романова за 24 листопада 1679 р. так описував ті драматичні події: «Але нападами чужинців, головно Шайтана паші турецького в час Журавинської війни, хоча далеко в пустинних горах знаходиться наша обитель, однак великою навалою татаро-турецьких військ увесь наш монастир із церквою до фундаменту був спалений, і багато же старців наших у тому монастирі були спалені, а інші від меча загинули – всього чоловік шістдесят, які не пішли в пустинні краї» [2, с.484,650; 4, с. 192].

Український археолог Ярослав Пастернак у 1936 р. вперше провів археологічні розкопки обителі, в результаті чого виявив за вартівнею «братську могилу» вбитих монахів і вірних. У зв'язку з цим писав: «Між великою купою кісток багато черепів мають наскрізь пропалені діри, а між ними лежать стоплені в малі груди мідні монети Яна Казимира та його наслідників із дрібних лепт на монастир, усяке залізя, стоплена скляна утвар, навіть стоплені у грудки гердани жінок, що сховалися були на час лихоліття в монастирі». Проведена археологічна розвідка влітку 2012 р. на території монастиря виявила скелети жертв нападу, наконечники стріл [4, с. 193].

Під час нападу згоріла тоді побудована стараннями ігумена Феодосія дерев'яна церква, зведена на зразок храму Межигірського козацького монастиря, що біля Києва. Спалений був і скитський архів – оригінали королівських фундацій них грамот, актових документів молдавських господарів, жалувана

грамота московського царя 1649 р., грамоти Константинопольського і Олександрійського патріархів, а також поменники, синодики та інша церковно-монастирська література. Згоріли й інші важливі документи, знесені в обитель місцевою шляхтою [4, с. 192].

У цей час скитським ігуменом, очевидно, був Арсеній, про що згадує Целевич, посилаючись на Галицькі гродські книги. Проте достовірних документів досі не виявлено. Висловлювались також припущення про, що ігуменом у той час міг бути Доротей. Однак, судячи із запису в Синоднику (№301), він був ігуменом переїною кілька років, зокрема в 1674р., помер на посаді протоігумена 10 квітня 1686р. [2, с. 652.]

Про сплюндрування Великого Скиту, пише відомий козацький літописець Самійло Величко в своєму історичному нарисі, коли оповідає про кампанію під Жванцем: «А прибувши спершу під знаменитий і багатий Скитський монастир (у якому, за фальшивим доносом, сподівався застати багато польських скарбів і сховків) і діставши його без великого труда, був одурений у своїй надії, оскільки шляхетських скарбів не знайшов, а самими тільки монастирськими, і то невеликими, добрами мало втішив своє ненаситне бажання. Братію тамтешню одну вибив, другу ж розігнав по тамтешній пустині. Нарешті розорив Скитський монастир і віддавши його вогню, у серпні місяці рушив далі, ввійшов в середину – Польської держави, в Малу Росію, – воював на руські міста, тобто Львів, Броди, Дубно і добував він інші руські міста» [4, с. 193].

Запис С.Величка про спустошення Великого Скиту потребує, однак, деяких уточнень. Перш за все це стосується дати події, яка помилково віднесена на серпень 1676 р. (оскільки Самійло Величко не був свідком і сучасником подій, а свою працю писав значно пізніше). Історик М. Кугутяк ставить під сумнів, твердження Величка, про те, що татари і турки «шляхетських скарбів не знайшли, а самі лише монастирські, і то невеликі добра» змушені були задовольнятися. Він вказує на численні позови в суд місцевої шляхти стосовно повернення ченцями цінних речей, які були передані до Скиту на зберігання, й це доводить помилковість Величка. Ми можемо погодитись, з даним фактом [4, с. 194].

Перед тими монахами, яким пощастило врятуватись після розорення монастиря постало питання – відродження обителі й захист її від нападів розбійників з прикордоння з Угорщиною. Польський король Ян III Собеський у відповідь на звернення ченців направив листа за 21 грудня 1676 р. коронному гетьманові Станіславу Яблонському, київському Андрієві Потоцькому, власнику Пнівського замку з вимогою взяти Скит під захист від «прикордонних свавільників і розбійників», які пограбували ченців і перешкоджають відновленню монастиря. Також король оголосив монастир під своєю протекцією за його вірність короні. Того ж дня, 21 грудня 1676 р., Ян Собеський видав супровідний лист монахам, які мали намір відправитись у Москву «за милостинею». Крім того, королівський привілей звертав увагу «всім загалом кожному зокрема, кому про це необхідно знати» на те, щоби ченців було звільнено від будь-яких мит під час переходу рогачок у містах і містечках, щоб їх вільно пропускали і надавали їм милостиню [4, с. 193].

Проте відбути в подорож до Москви за милостинею монахи змогли лише 1679 році. 24 листопада того ж року ігумен Іраклій у листі до московського царя Федора Романова звертався з проханням про милостиню, через напад на обитель. Посольство Великого Скиту в складі намісника Варфоломія, келаря Веніаміна, ієродиякона Феофіла та келійника Миколая 17 січня 1680р. побувало в Чернігівського архієпископа Лазаря Барановича, який видав ченцям лист на ім'я царя Федіра Романова з проханням надати милостиню монахам розореного монастиря. Також посольство отримало супровідні листи у гетьмана Івана Самойловича на шляху до Москви [13, с. 356].

Цар для Скиту подарував монахам хрест «благословляючий кипарисний оправлений сріблом різьбленим позолоченим, а на тому хресті розп'яття Господнє викуто, і з тим хрестом Євангеліє на престольне друковане, обклеєне бархатом червленим ... З хрестом і з Євангелієм, кадило церковне срібне....». Про частинку Святого Хреста, згадану Ю.Целевичем, у автентичних документах не йдеться. Царський хрест, подарований Скиту, після його закриття був переданий

Сучавицькому монастирю, де перебуває і в наші дні [3, с.98-99, 104, 116-117; 26, с. 47].

Скитським старцям було пожертвувано також богослужебні книги – Пролог і Псалтир, видрукувані в 1675р. До того ж, була видана жалувана грамота з правом відвідування Москви за милостинею у вигляді церковного начиння і грошей «по їх монастирському рахунку на двісті рублів», то на цей раз сума складала 300 рублів.

Крім цього посольства, ще одне посольство монахів Скита було до Москви в лютому 1687р. Цього разу їм знову допоміг гетьман Війська Запорізького Іван Самойлович, який видав супровідний лист в мандрівці до Москви. 21 лютого 1687 р. під час прийому в царевичів, Іоанна Алексеєвіча і Петра(майбутнього Петра Первого) скитськими монахами їм було подаровано різьблені хрести з кедрів і по чотири тисові ложки. Монастирю ж видано милостиню соболями на 30 рублів, які були використані на оздоблення вже відбудованої дерев'яної скитської церкви. Ігумен Іов, також заявив про те, що в Скиті зберігаються священні реліквії – частинка Святого і Животворящого Древа Господнього і моці Ігнатія Богоносця [4, с. 196].

Загалом відновлення монастиря проходило довго і закінчилось у кінці XVII ст. Це потребувало великих зусиль скитських ченців, залучення великих матеріальних і фінансових ресурсів. У зв'язку з цим, важливим джерелом доходів був видобуток бочкової солі та продаж її у містах і селах Речі Посполитої. Перші привілеї на видобуток і виварювання солі монахи отримали в 1660-х рр. Про масштаби солеваріння та збуту солі свідчить лист ігумена Доротея за 20 січня 1671р. до московського царя Алексея Михайловича з проханням заплатити за взяті казною в Бересті 3 тис. бочок солі. Польські королі і державні діячі своїми привілеями всіляко сприяли ченцям у розвитку цього промислу. До кінця XVII ст. ними було видано близько десяти дозвільних документів. 13 серпня 1673 р. любельський воєвода і солотвинський староста Владислав Рей підтвердив право скитських монахів на видобуток і виварювання солі бочкової солі. Через 10 років право монахів на виварювання солі підтвердив новий солотвинський староста Ян

Рей. Скориставшись перебування короля Яна III Собеського біля Тисмениці скитські ченці 12 липня 1686р. випросили від нього привілею на безперешкодний проїзд своїх возів із сіллю без сплати будь-яких мит і податків [4, с.196-197].

Оскільки продаж солі був прибутковою справою, ченці докладали всіх зусиль, щоби заручатись підтримкою королів і воєвод. 15 липня 1689р. вони одержали привілей київського воєводи Андрія Потоцького про звільнення «кільканадцяти возів валебних отців з монастиря скитського з власною сіллю на продаж». Такого ж привілею вони домоглися 29 травня 1693 р. від коронного гетьмана Станіслава Яблонського і солотвинського старости. Про звільнення скитських підвод із сіллю, які «в різні місця розіслані» від «усяких мит і данин на коморах і прикомірках наших» повідомлялось у універсалі польського короля Августа II виданому у Львові 24 жовтня 1698 р. Подібний привілей був наданий Скиту польськими королевичами Олександром і Костянтином Собеськими 18 червня 1699 р., з тією різницею, що звільнення від мит і податків поширювалось на виміняне за сіль збіжжя [3, с.199, 120-121].

Знищення Великого Скиту турецько-татарськими військами у вересні 1676 р. спалення його архіву з автентичними документами – дарувальними грамотами, численними привілеями, заповіти з пожертвами монастирю, борговими розписками причинились до того, що нащадки тих жертводавців судились з монастирем за повернення маєтностей. Через це скитські монахи звернулися до київського і галицького воєводи А.Потоцького з проханням підтвердити всі їхні колишні права і вольності. Їхнє прохання було задоволено грамотою воєводи [4, с. 197-198].

Гострота протистояння стосовно вирішення долі деяких спадкових володінь і пожертвувань потребувала втручання самого короля. Так, для узгодження спірних майнових питань між скитським монахом Пафнутієм Жураківським і шляхтичами Семигорськими, а також вирішення справи про спадщину Анастасії Жураківської королем була направлена до Скиту авторитетна комісія у складі Львівського єпископа Йосифа Шумлянського, Перемишльського єпископа Інокентія Вінницького, шляхтича Андрія Жураківського і галицького комісара,

які в результаті вивчення ситуації 10 жовтня 1681 р. визнала законними права Скиту на володіння майном. [4, с. 198]

Польський король Август II 30 серпня 1699 р. у Варшаві видав ченцям грамоту, якою підтвердив «на вічні часи» права, свободи і привілеї Скиту на вільне володіння набутою власністю, надані Яном III Собеським 3 березня 1676 р. Своім привілеєм король застерігав світську і церковну владу всіх конфесій від втручання у справи монастиря, тим самим підтвердивши його ставропігійний статус [3,с.123-124].

Великі витрати на відбудову обителі спонукали скитських ченців до збору милостині по всій Україні. В листі до Київського митрополита Варлама Ясинського, описуючи своє «жалісне зубожіння і нестачу живності у своєму монастирі , через неврожай та спустошення від частих набігів агарян» просили у митрополита «благословення до малоросійських благодійників, за яким вони могли б просити милостиню на те прожиття в їх святій обителі». Митрополит дав дозвіл збирати милостиню для відбудови Скиту. [4, с. 198]

Звернення саме до київського митрополита за милостинею і дозволу збору її у Лівобережжі України означало зміну становища Скита і всієї православної церкви в Галичині у зв'язку з утвердження унії на цих теренах. Поширення унії вдарило по притоку пожертвувань Скиту. Не спостерігалось більше дарувань і пожертвувань грошей і земельних володінь, натомість почастишали судові позови, щодо повернень земельних маєтностей, або їх захоплення, про що свідчать процеси з Домініком Потоцьким 1680 р., з Христиною Голинською 1686 р., Михайлом Жураківським 1692 р. та іншими. Всі ці незначні, на перший погляд, події були відображенням глобальних процесів, які привели до кардинальної зміни становища Православної церкви в Україні, спричинені політикою Москви, Варшави, Ватикану, цивілізаційним протистоянням Сходу і Заходу [4, с.199; 13, с. 357].

Внаслідок Андрусівського перемир'я московський цар і московське духовенство почали активно втручатись у справи Київської митрополії. Почався процес перепідпорядкування Київської митрополії до Московської патріархії.

Московське духовенство протегує обрання свого ставленика на митрополію – луцького єпископа Гедеона Святополк-Четвертинського. Такий вибір не задовольнив українське духовенство й воно не горіло бажанням підпорядковуватись до Московського патріархату. Скликаний, у зв'язку з цим, Київський собор православного духовенства висловив протест проти спроб підпорядкування Москві митрополії [4, с. 199].

Собор випрацював свої статті, які зводились до того, що зібране духовенство не уповноважене за відсутності вищих церковних ієрархів, зокрема Л.Барановича, як тимчасово керуючого справами митрополії, вирішувати питання її переходу з підпорядкуванням від одного патріархату до іншого. Учасники собору заявили про те, що вони не зобов'язані формувати умови стосовно зміни церковної юрисдикції без обраного пастиря та інших українських ієрархів: до цього їх не спонукає, а ні царська грамота, а ні гетьманський універсал, а ні грамота Московського патріарха. Своє небажання переходити в підпорядкування Москви собор аргументував ще й тим, що добровільний перехід під московську церковну юрисдикцію накличе прокляття з боку Константинопольського патріархату призведе до зміни становища і переходу вірних і єпископств до унії. Також українське духовенство наполягало на «свої свободи, суди і права», які після приєднання до Московського патріархату будуть урізані й вона стане звичайною церковною одиницею московської церкви. Українське духовенство не хотіло втрачати змогу друкувати і видавати власні богослужбні книги, втрачати право вибору митрополита і судити його вразі чогось, носити хреста перед митрополитом тощо. Гетьман Іван Самойлович підтримав вимоги собору [4, с. 199-200].

25 серпня ці вимоги були зачитані царевичам. Московському уряду не сподобались вимоги залишити за Київським митрополитом титул екзарха Константинопольського патріарха, а також збереження його прав і вольностей. З усіма іншими вимогами влада царів змушена була погодитись.

8 вересня 1685 р. Московський патріарх Іоаким у листі до Гедеона Четвертинського пообіцяв звести його в сан митрополита і підтвердити це

окремою грамотою. Висвятили його на митрополита 8 листопада 1685 р. Відповідно до встановленої патріаршої грамоти, виданої 9 грудня, Київський митрополит одержав титул - «митрополит Київський, Галицький і Малої Русі». Про жодні права, привілеї і свободи в грамоті митрополиту не йшлося. Він був зрівняний з російськими митрополитами через білий клобук, який київські святителі не носили [4, с.200; 26, с. 21].

12 листопада Іоаким відправив Константинопольськими патріарху грамоту з проханням передати в його юрисдикцію Київську митрополію, «віддалену від нього відстанню варварами». Московські царевичі у своїй грамоті до Константинопольського патріарха, також просили передати Київську митрополію під владу Московського патріарха [4, с. 200].

Для завершення справи до Константинополя було направлено дяка Микиту Алексеєва із золотом і соболями та інструкціями. Проти підпорядкування Київської митрополії спочатку виступив єрусалимський патріарх Доситей, певні умови виставив і Константинопольський патріарх Діонісій, однак їх показний й наганий опір царському емісару вдалось легко подолати. М.Алексеєв дав обом патріархам великий хабар по 200 золотих і соболів. На жаль, цінності матеріальні пересилили духовні, вічні. Таким чином, у 1686р. патріархи, всупереч церковним канонам, зокрема 2-му правилу II Вселенського собору, 8-му правилу III Вселенського собору, зреклися Київської митрополії на користь Московського патріарха, який включив її до складу патріархії, гарантувавши при цьому широку автономію. Однак уже через кілька років гарантії було грубо порушено. Невдоволеним залишився і Діонісій, який розраховував отримати значно більшу суму; до того ж за незаконну поступку він був згодом позбавлений патріаршого престолу. Можна здогадатися, що відчули українське духовенство й звичайні вірячи; які попри тяжкі історичні виклики були вірні Костянтиннопольському патріархові [4, с. 200-201].

Ця подія дозволила посилити Московію, як «захисника православ'я» у відносинах з Річчю Посполитою. Під зверхність московського духовенства

перейшли українські і білоруські єпископства, які в цей час поступово приходять до думки про перехід в унію з Римом [4, с. 201].

Політика Речі Посполитої, хоч і мала ознаки непослідовності, однак у цілому, була спрямована на обмеження прав православних вірних, маючи на меті схилити їх до унії. Польський король Ян III Собейський на першому ж коронаційному сеймі в березні 1676 р., заборонив православним братствам вступати у відносини з Константинопольським патріархом, а свої справи вирішувати в юрисдикції місцевих судів і єпископів (імовірно Ян III Собейський мотивував це тим, що Річ Посполита веде війну з турками, а Константинопольський патріарх є підданим османських султанів). Це завдало удар по головному фактору, на котрому трималось православ'я в Україні – ставропігіях [4, с. 201].

Важливу роль у реалізації намірів польського уряду відводилось Люблінському синоду, який, згідно королівського універсалу від 9 жовтня 1679 р. був призначений на 24 січня 1680 р. До Любліна було запрошено православне і греко-католицьке духовенство для вирішення справи об'єднання церков під зверхністю Папи. У зв'язку з цим, київський і галицький воєвода Андрій Потоцький, 26 вересня 1679 р. видав скитським ченцям охоронну грамоту, яка забезпечувала їм безперешкодний проїзд до Любліна [4, с.201].

Юліан Целевич помилково вважав, Йосиф Шумлянський і скитський ігумен на Люблінському соборі не були, як і загалом представники православ'я внаслідок чого собор не відбувся. Проте це твердження потребує уточнення. На Люблінський православно-унійний собор прибули численні представники православних з Білорусії і Литви. Натомість волинська, київська і чернігівська шляхта направила своїх делегатів до короля з повідомленням про те, що без порозуміння з Константинопольським патріархом собор неможливий. Львівський єпископ Й.Шумлянський «з цілою дієцезією своєю і представниками монастирів крехівського, скитського та інших ігуменів», а також делегатами від братств. Про участь представників Скиту в Люблінському соборі свідчать опубліковані

уніатським єпископом К.Жоховським документи, присвячені унійно-православному з'їзду [4, с.202].

Колоквіум розпочався 26 січня месою у єзуїтському костелі, на якому були присутні й православні. З промовою до присутніх про згоду між уніатами і православними звернувся мінський монах ордену Василя Великого Шимон Кипріанович. Однак до спільних засідань і дискусій не дійшло, оскільки православні делегати поставили вимогу відкласти засідання для порозуміння з Константинопольським і Єрусалимським патріархами. На пропозицію Й. Шумлянського собор було перенесено на 24 червня. Таким чином, з'їзд завершився безрезультатно. Проте в ході собору стали очевидні настрої його учасників. Якщо православне духовенство виявляло прихильне ставлення до унії, то православна шляхта, представники братств і окремих монастирів виступали проти унії [4, с. 202].

Проте справа об'єднання західноукраїнських єпархій з Апостольським престолом не зупинилась. Підпорядкування Московському патріарху Київської митрополії підштовхнуло прихильників унії до активних дій, про що свого часу попереджав Київський собор. 3 квітня 1691 р. на з'їзді місцевого духовенства, шляхти і братств у Самборі було вирішено питання про приєднання всієї Перемишльської єпархії до Католицької церкви. Ця подія стала прикрою несподіванкою для Москви, яка через свого посла в Варшаві висловила протест [4, с. 202].

Велику підготовчу роботу в справі прийняття унії Львівською єпархією провів Й. Шумлянський, який у зв'язку з цим об'їхав усю єпархію, привів до присяги духовенство в Жидачеві, Гошеві, Галичі, Перегінську, Бурштині, Рогатині, Золочеві, Коломиї. Таким чином, до унії приєдналося 1186 парафій Львівської єпархії.

14 квітня 1700 р. Й. Шумлянський скликав генеральний собор духовенства Львівської дієцезії в соборі св. Юра, на якому було прийнято рішення про поїздку Шумлянського до Варшави й прийняття унії там публічно. 6 червня Й.Шумлянський у костелі капуцинів у Варшаві офіційно прийняв унію в

присутності папського нунція Яна Давка, короля, сенату і численних шляхтичів. Польський король Август II 15 червня 1700р. видав універсал, яким підтвердив рівноправ'я Греко-католицької церкви в Речі Посполитій, надав греко-католицькому духовенству церковні привілеї. Братства підпорядковувались місцевим єпископам. Зрівнювались у правах місцева шляхта і міщани з римокатоликами [4, с. 202-203].

Як стверджує, єпископ і владика УГКЦ, а також дослідник історії церкви Софрон Мудрий, перехід парафіяльного духовенства в унію відбувся « майже суціль, відразу і без примусу», то в православних монастирях, переважна більшість, яких дотримувалась статутних норм чернечого життя, випрацюваних у Великому Скиті, цей процес тривав впродовж першої чверті XVII ст. Так монастир у Словіті прийняв унію в 1718 р. Суперечливо відбувався процес переходу в унію Крехівського монастиря. Лише 1721 р., одержавши допомогу з Ватикану, крехівські ченці приєднались до унії. Ще довше тривав перехід у унію в Угорницькому, Товмацькому і Коломийському монастирях [4, с. 203].

Сам факт участі ігуменів Великого Скиту в Унівському синоді в серпні 1711 р., і навіть на засіданні Дубенської капітули 1743р., через 43 роки після об'єднання Львівської єпархії з Католицькою церквою, свідчить про те, що процес переходу православних монастирів на унію був явищем тривалим і в кожному конкретному випадку відбувався по-своєму, а тому конфесійна належність ряду обителів ще певний час не була до кінця визначена. Безперечно можна відмітити, що діяльність скитських ченців у минулому загальмувала цей процес на ціле десятиліття [4, с. 203].

Львівське ставропігійне братство, коли перейшло в унію, вимагало бути підпорядкованими безпосередньо Папі, а не місцевому єпископу. Й.Шумлянський погодився на цю вимогу. 2 травня 1708 р. братчики склали присягу, а 5 квітня 1709 р. Папа Климент XI своїм листом підтвердив ставропігійне право Львівського братства [4, с. 203].

Навіть після переходу братства в католицьку віру, його відносини зі Скитом не припинилися. 6 серпня 1736 р. скитський ігумен Касіян Комарянський, через

посередництво ієромонаха Зиновія Бодачевського, звернувся з листом до Ставропігійного братства з проханням допомогти обителі грошима і церковними книгами. При цьому монахи й надалі іменували братчиків меценатами і добродіями Скиту, дякували за щорічну грошову допомогу [4, с. 203].

Манявський Скит протягом наступних чотирьох десятиліть залишався останнім православним великим монастирем в Галичині, який мав велику кількість земельних наділів у власності, а також мав великий авторитет.

Проте, в часи Речі Посполитої, Скит в Маняві привести в унію чи ліквідувати, ніхто не дозволив. Очевидно через те, що еліти Речі Посполитої, були в цьому не зацікавлені. Їхнє зацікавлення було в боротьбі за вплив та посади в королівському дворі саксонських курфюрстів, які були польськими королями за негласної згоди з боку московських царів, які перетворили колись шляхетську демократичну державу, на безвольного і слабкого сателіта. Згодом настає перший поділ Польщі 1772 року, який слабку і просякнуту купленими на московські гроші елітами, поділили перший раз між собою три абсолютні монархії, а саме – Пруссія, Австрійська монархія Габсбургів та Російська імперія. Крім того, в Європі поширюються ідеї французьких Просвітників, що спричиняє появу ідеї «освіченого абсолютизму». Дана політика мала на меті централізувати і реформувати державу, як того прагнули філософи. Одним з таких ідеалів цієї політики була секуляризація монастирів і їх земельних володінь. На жаль, під дану політику потрапив Манявський Скит і безліч інших монастирів.

Дослідник історії і видатний краєзнавець В.Грабовецький описує цей процес такими словами: «Проіснувавши 173 роки, з першими роками приходу нових окупаційних правителів з-під берла двохголового австрійського орла імператорським патентом Йосипа II був ліквідований славнозвісний прикарпатський монастир – Скит Манявський, як і інші тогочасні монастирі Галичини» [7, с. 79].

Далі В.Грабовецький описує реакцію ченців монастиря на нову дійсність: «Богомільні скитські монахи», – пише він, – спокійно зустріли цей імператорський указ. Найважливіше зі свого скитського майна вони забрали з собою, а все інше,

придбане монастирем, передали австрійським ліквідаторам і розійшлися хто куди, а найбільше помандрували у Молдавію до Сучави» [7, с. 79].

Після закриття монастиря, він став безлюдним і почав руйнуватись. Австрійська влада вилучила й вивезла з монастиря дуже цінну монастирську бібліотеку, частина книг зараз перебуває у Відні, а ще частина – в Львові. Хрестовозвиженську церкву перенесли в містечко Надвірну, де вона згоріла під час Першої світової війни в 1914 році. Іконостас передали в церкву містечка Богородчани, звідки він спершу потрапив до Відня, а з 1923 року – до Національного музею у Львові, завдяки чому зберігся. За радянських часів монастир був занедбаний. Проте комуністичний режим у 1970 році розпочав консервацію архітектурних пам'яток Манявського скиту. Причину цього, може бути те, що комуністичний режим хотів показати турботу до архітектурних пам'яток, а також показати світові і українській еміграції, що церкви і монастирі в Радянському Союзі, не руйнуються і зносяться, а за ними дбають. Повноцінні реставраційні роботи проведено протягом 1972–1980 рр. При цьому відреставровано оборонну, в'їзну, Високу башту, трапезну, мури та їх гонтові дахи, дерев'яні й кам'яні келії. У всіх спорудах вдалося реставрувати декоративні елементи, у тому числі ренесансні фрески на фасадах. Після закінчення реставрації з 26 жовтня 1980 року й до кінця 1990-х рр. монастир був музеєм-філією Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею, завдяки чому його споруди добре збереглися. Вище монастиря у горах є один з наймальовничіших карпатських водоспадів – Манявський. [13, с. 359–360]

Нині цей монастир є ансамблем кам'яних і дерев'яних споруд, оточених високим кам'яним муром з баштами. Триярусна, квадратна в плані, в'їзна башта замикає північно-західний мур. Третій її ярус слугував дзвіницею. Башту завершено чотиригранним шатром із заломом. Ніші на фасадах прикрашено фресками. У центрі північно-східного муру розташовано квадратну в плані двоярусну з наметовим завершенням башту. Башта Висока, яку ще називають Скарбницею, розташована майже посередині південно-східного муру. Вона квадратна в плані, завершена чотиригранним наметом із заломом. Ймовірно,

третьої і четвертій яруси набудовані з цегли пізніше. З південного сходу територію скита замикає прямокутна в плані двоярусна трапезна, поруч з якою знаходилася в'їзна брама з баштою. На території скиту на захід від Високої башти біля муру колись була тепла Благовіщенська церква [13, с. 361].

В кінці 1990-х рр. почалося відновлення Хрестоздвиженську монастирську церкву. В 2002 році церкву відбудували і освятили, а зараз монастир є окрасою для вірних і паломників Православної Церкви України.

Найбільшою подією в історії монастиря нашого часу і відновленої Православної Церкви України, став візит п'ятого президента України Петра Порошенка. У рамках робочої поїздки до Івано-Франківської області Президент Петро Порошенко відвідав Манявський скит та взяв участь у подячному молебні за отримання Томосу про автокефалію Православної Церкви України [46].

На подвір'ї Хресто-Воздвиженського монастиря в селищі Манява Митрополит Київський і Всієї України Епіфаній провів молебень за участі Митрополита Івано-Франківського і Галицького Іоасафа та багатьох священників [46].

Вітаючи вірян, пресвятих отців та військових капеланів, які зібралися на молебень, Президент звернув увагу на кількість присутніх. «Тисячі людей сьогодні тут, у Манявському скиті», – констатував він зауваживши, що всі ці люди прийшли подякувати Богові за почуті молитви і духовну незалежність, яку здобула Україна.

«Дуже важливо, що Господь нас почув і це стало можливим лише тоді, коли мільйони українців молилися про це і коли вони вважали, що нічого важливішого не існує, як мати власну державу і власну церкву», - підкреслив Петро Порошенко та нагадав шлях, який пройшла українська церква до своєї самостійності [46].

«Після цього (отримання Томосу про автокефалію. – *Л. Ш.*) вже 320 парафій приєдналися до нашої церкви. П'ять з них – на Франківщині, на Прикарпатті. Парафії і громади. Можу наголосити, що зараз за один місяць переходить більше парафій, ніж за попередні 5 років. І дуже важливо, що ніхто нікого не примушує», – наголосив Глава держави [46].

«Так чекала Москва, щоб у нас почала литися кров, щоб почалися штурми храмів, захоплення монастирів... Не дочекалися. Бо наша церква йде з вірою і любов'ю», - підкреслив Петро Порошенко зауваживши, що українці не розуміють як в країні може існувати церква, підпорядкована іншій державі і молиться за її військо. [46]

Президент в черговий раз подякував всім, хто долучився до процесу отримання Томосу – за їх мудрість, жертвність. Він також відзначив Митрополита Івано-Франківського Андрія. «Я зараз просто тішуся, які зусилля кожен владики докладає для того, щоб об'єднана церква відбулася. Бо ми не завершили процес створення церкви, а ми лише на початку цього шляху», – сказав Петро Порошенко і повідомив, що прийняв рішення нагородити Митрополита Андрія високою державною нагородою – орденом «За заслуги» II ступеня. «За вашу подвижницьку діяльність по створенню нашої Православної Церкви України - помісної, соборної, автокефальної. І велика подяка вам за ваші труди», – сказав Президент [46].

Й на останок можна завершити словами митрополита Київського Епіфанія: «Господь дав нам великий дар – дар свободи для української помісної православної церкви. Протягом століть наш народ боровся, прагнув, мріяв, щоб отримати автокефальний статус і молитися у своїй рідній, незалежній українській православної церкві. І ми з вами є безпосередніми учасниками і творцями новітньої історії нашої вже незалежної визнаної православної церкви. Тому сьогодні тут ми дякуємо найперше все милостивому Богові, що сподобив нас такої великої милості, зглянувся на нас, бо ми молилися протягом довгих років. Ми молилися, боролися, сподівалися і Господь нагородив нас цим великим даром. Тому ми і дякуємо Богові, що він зглянувся на наші моління і дарує нам церковну єдність», – сказав Митрополит [46].

Підсумовуючи цей розділ, можна відзначити декілька важливих речей, а саме те, що Манявський Скит можна віднести до тих пам'яток України, які були відновлені з руїн, як, наприклад, Свято-Михайлівський Собор в Києві. Манявський Скит є одним з найважливіших монастирів України, оскільки

заснований за зразком і статутом Афону й мав величезний авторитет на рівні з Печерським монастирем у Києві. Монастир володів меншими монастирям, мав великий авторитет як серед духовенства, так і серед світських володарів. В його стінах поховано Гетьмана Війська Запорізького Івана Виговського, якого розстріляли поляки. Зараз відновлена святиня є окрасою й головним форпостом відновленої Православної Церкви України, до якої горнуть багато вірних і паломників. Зараз, на нашу думку, головне для духовенства Православної Церкви України, зберегти свій авторитет як української церкви в боротьбі з духовенством московського патріархату. Манявський Скит в ролі духовної опори і противаги впливу тої ж Почаївської Лаври цілком підійде. Манявський Скит має стати прикладом святості і чернечої аскези, яким він був в XVII ст. Й на завершення слова Митрополита Епіфанія: "Сьогодні ми святкуємо цю духовну нашу перемогу, але під час молебню ми просили Бога, щоб він захистив нашу країну. Ми молимося, щоб Господь в подальшому дарував нам справедливий мир. Бо ми можемо отримати і інший мир, але мир в неволі нам не потрібний. Ми хочемо жити в своїй державі, в якій пануватиме любов, мир і злагода", - сказав Епіфаній висловивши думку, що саме молитва кожного віруючого у кожному храмі сприяє тому, щоб Господь почув ці молитви.

РОЗДІЛ 2

Греко-католицькі та римо-католицькі монастирі Прикарпаття

Представник церковного красномовства XVII ст. і теоретик схоластичної проповіді Іоанникій Галянтовський видав збірник оповідань про чудеса Богородиці «Небо нове» у 1699р [14, с. 9].

У цій збірці оповідань, розказується цікава легенда про події - XV ст., коли орди кочовиків часто нападали на наші землі і спустошували їх. І ця розповідь пов'язана з історією будівництва церкви Святого Миколая в Тисмениці і церкви Пресвятої Богородиці та заснування монастиря у Погоні.

Галянтовський цю легенду написав на основі розповідей старших духовних й світських людей, а ті чули її від своїх дідів і прадідів, як татарський хан Батий завойовував землю Руську.

За легендою, військо під проводом воєводи Романа вступило у битву з ординцями. Він став у обороні прикрившись валами в три лінії. Проте вороже військо було більшим, що не віщувало перемоги руським воїнам. З невеселими думками він пішов спати у своє шатро. У сні йому з'явився святий Миколай і сказав сміливо йти на ворога, й де він його пожене, там і здобуде перемогу над ними. І ще сказав йому на тому місці церкву збудувати на честь Пресвятої Богородиці, при допомозі якої переможе орду, а між тими трьома валами казав збудувати церкву на честь святого Миколая [14, с. 10–11].

Прокинувшись від сну, Роман-воєвода сміливо своїм військом виступив проти татар і погнав їх, і утікаючих догнав на полях, які недалеко за Тисменицею знаходяться, і одержав над ними блискучу перемогу.

На честь цієї перемоги на тому місці збудував церкву Успення Пресвятої Богородиці, а другу – на честь Миколая [14, с. 10–11].

На думку місцевого краєзнавця, Степана Гаврилюка, під цією легендою може бути історичне підґрунтя. В своїй книзі «З історії Церков Тисмениці» він наводить аргументи для доведення своєї теорії. Так він звертає увагу, на часті

напади татар на Покуття, а також на географічні особливості в описаному легендою місці. «І нинішня церква, яку ніби воєвода Роман побудував на честь св. Миколая, стоїть на одному із валів, тобто на підвищеному місці, а за нею, справа і зліва, на відстані 50–100 метрів, є ще два пагорби. І плацдарм розгрому ворогів також, слід гадати, відповідає описаному в оповіданні. Адже воєвода із цих валів, якими він окопався, сміливо погнав татар із Тисмениці і догнав їх на полях, що простяглися на схід і південний схід. А ці поля на схід від Тисмениці впираються у Богородецьку гору, а на південному сході гору Говду, яка була покрита густим непрохідним лісом. Притиснуті сміливими воїнами воєводи Романа і при допомозі Пресвятої Богородиці як сказано у віщому сні татари зазнали нищівного розгрому якраз між Богородецькою горою і горою Говда, де нині є присілок Погоня» [14, с. 10–11].

Як зазначає дослідник, саме завдяки розгрому татар і вдалій погоні за ними село й дістало свою назву Погоня, й як бачимо воєвода Роман не проігнорував прохання святого Миколая увіковічнити перемогу над ворогами спорудженням церкви Пресвятої Богородиці і монастиря при ній.

Погінський монастир має цікаву і величну історію. З різних історичних джерел дізнаємось, що у XIII ст. за часів князя Романа Мстиславича, тут уже знаходилась монаша обитель [29;48].

Є ще цікава згадка про Погоню отця Стефана Фіголя, який служив священником у Тисмениці при церкві Святого Миколая у 30-40 роках XX ст. Згадка поміщена в «Альманасі Станиславівської землі» [1, с. 927–928].

Там сказано: «Із Тисменицею сусідує у віддалі 2 км через річку Ворона сільце Погоня славне на ціле Підгір'я своїм монастирем отців Василіян».

Далі він пише: «За давнім переказом монастир був заснований ще за короля Данила у печерах серед лісів. У великій пошані у монастирі був святий Онуфрій. Теперішній монастир (йдеться про 20-30-ті рр. XX ст.), що дочекався нашого часу, був угрунтований 1634 року краківським каштеляном, власником Тисмениці Миколою Потоцьким над чернечими печерами. Син фундатора Миколи, Яків збагатив монастир наділами землі 1659 року (близько 100 га землі пасовиськ та

лісу), і ще монастир користувався щедрими дотаціями і жертвами вірменських купців із Тисмениці» [14, с. 12; 48].

Згадується, що у 1736 році пані Велигородська збудувала в монастирі Свято-Успенську церкву в подяку за вислухані молитви [8, с. 8 – 9 ; 48].

В 1739–1741рр. у монастирі в Погоні проходили курси для світських священників під проводом оо. Василіан. Монастир у Погоні не був скасований за Йосифа II [14, с. 12].

Далі згадується, що перед Першою світовою війною започатковані були заходи, щоб збудувати в монастирі у Погоні нову церкву, але будівництво не було завершено. Незважаючи на це, культ Погінської чудотворної ікони Божої Матері залишається й далі [15, с. 212].

Особливо варто згадати про ікону Пресвятої Богородиці, яка є місцевою реліквією мого краю. У 1736 р. цю Чудотворну ікону було поміщено в новозбудовану Свято-Успенську церкву [48].

Після цього у галицькому краї ще більше поширилася слава про Погоню. Тисячі прочан сходилося на відпусту до цього місця, жертвуючи гроші та коштовності за чудесні зцілення. За зібрані кошти для прикрашення ікони було придбано срібні шати та срібні корони. Щоправда після реформ цісарів Марії Терезі та Йосифа II (кінець XVII ст.) коштовності були забрані з ікони, однак монастир, на відміну від багатьох інших, які були ліквідовані по всій Галичині, уцілів [8, с. 10-11].

В час більшовицької окупації монастир було зачинено в 1945 р. Ченці, що уникли розправи, змушені були залишити це святе місце, а в монастирських спорудах розмістили інтернат для розумово відсталих дітей [16, с.10].

Чудотворну ікону, зважаючи на її історичну цінність, атеїсти хотіли відправити у Москву, як експонат для одного з музеїв. Але, на щастя, їм до рук до рук потрапила тільки копія. Багато років Погінську ікону переховували люди з різних сіл. Останнім місцем її сховку стало с. Дора, що поблизу м. Яремче [17, с. 5].

Сім років тому, відвідавши 17 сіл та містечок на шлях з Яремчі через Надвірну, Івано-Франківськ, Тисменицю, ікона знову повернулася до свого постійного місця – у Погінський монастир [19, с. 29].

26 травня 1996 року біля цілющого джерела у Погоні було відправлено Архиєрейську Службу Божу, яку у спів служінні багатьох священників, очолив Єпископ Софрон Мудрий. Проте, як виявилось пізніше, дана ікона була однією з копій справжньої. Кілька років настоятель Свято-Успенського монастиря о. Никодим Гуралюк ЧСВВ розшукував оригінал ікони. Він навіть збирався їхати до Відня, та сталося чудо – ікона сама заявила про себе. Якимось він розглядав давню ікону, що була повернута до Погоні у 80-х рр. із с. Пшеничники [8 с. 115-116]. Коли зупинився на зображенні Богородиці, то в ту саму хвилину отримав від неї благу вість: «Це я! А ти мене шукаєш!» Сталося це 6 березня 2001 року. Спеціалісти інституту «Укрзахідпроектреставрація» датують ікону серединою XVII ст., а сліди від цвяхів свідчать, що над головами Богородиці та Христа пізніше були прикріплені корони [8, с. 76-78; 117-118].

27 червня 2001 року ікону поблагословив Святіший Отець Іван Павло II. Після пішої багатоденної прощі вона повернулася зі Львова до Погоні. Як і багато століть тому, Божа благодать особливим чином засяяла у цьому славному місці. І сяйво це йде, насамперед, від Чудотворного образу Богоматері, яка є не тільки окрасою, але й Хоронителькою та Заступницею мешканців Галицького Покуття [48].

Ще однією святиною і монастирем греко-католицької церкви є Гошівський монастир на Ясній горі. Гошів лежить при дорозі Болехів – Долина, а біля Ясної гори завжди багато транспорту та паломників – на них і орієнтуйтеся [11].

Монастир раніше був оборонним, очевидно, засновано його якимось лицарем Кучуладом з Тухлянщини в 1570 р. – на південь від теперішнього, у лісі, в урочищі «Красний (чорний) ділок». На початку XVII ст. церкву і монастир спалили кримчаки. В 1629 р. власник Гошева, сотник кінноти короля Яна Казимира, Євстахій Шумлянський надав 3000 злотих на відбудову обителі, а на

старості літ й сам постригся в ченці. Благодійника було поховано під головним вівтарем монастирської церкви [5, с.198, 493; 11].

У другій половині XVII століття монастир перенесли на Ясну Гору. Ймовірно, переселення монахів на нове місце було зумовлене черговою пожежею. Але й тут у 1762 році вогонь пожег монастирські будівлі. Аби все відновити, знову потрібні були кошти і шалені зусилля. Саме тоді ігумену Йосафату Ленчевичу, згідно з його записами, з'явилася Божа Мати, яка потішила монаха і дала добру пораду щодо відбудови [37].

Зібравши кошти, почалася робота. У 1771 році на Ясній Горі вже стояв монастир, а наступного року завершили відновлення церкви. Вона була невеликою, тож згодом, аби задовольнити духовні потреби вірян, яких приходило сюди чимало, у 1842 побудували більший храм. Він стоїть тут і донині [11].

У монастирі знаходиться чудотворна ікона Гошівської Божої Матері «Цариці Карпат», копія Ченстоховської ікони.

Знаменита ікона Богоматері з Ісусом написана на лляному полотні олійними фарбами. Обличчя Божої Матері і Дитятка - ясно-брунатні, плащ Пресвятої Марії синій, сукня вишнево-червона, одяг Дитятка Ісуса дещо ясніший, ніж плащ Богородиці, а корони золотаві. Її іконописний тип Одигітрія (з грец. Провідниця [12, с. 167].

На іконі Божа Матір тримає малого Ісуса на лівій руці. Обидві фігури звернені обличчям до глядача, і Богородиця правицею вказує на Божого Сина, що благословляє правою рукою. Тим самим пригадує нам її слова в Кані Галилейській: «Що лиш скаже вам – робіть» (Йоан 2,5) [37].

Лики обидвох осіб урочисті та статечні. Ісус – Боже Слово, а Пресвята Богородиця – перша і найвища обожествлена людина, християнка, цілковито заглиблена в Господа, огорнена особливою Божою присутністю.

Ікона Гошівської Диви Марії як копія Белзької (Ченстоховської) ікони належала раніш до родини хорунжого Шугая. Доброю традицією серед української шляхти Галичини було мати в себе копію такої ікони [11].

Василіянський «Монастирський літопис» подає таку історію походження Гошівської ікони. Її придбав у одного маляра в місті Олаві український шляхтич з Бережанщини Андрій Шугай, перебуваючи там у 1705 р. на службі. Ікона стала особливо дорогою для його родини, коли вона чудом уціліла в час пожежі у маєтку [5, с. 29].

Під час пожежі все його господарство згоріло дотла, залишилась недоторканою лише одна стіна, де висіла ця ікона. Згодом три дочки Шугая, рятуючись від воєнного лихоліття, наступу татар, переховувалися в родині шляхтича Миколи Гошовського на Перемишлянщині (с. Дунаїв) і забрали з собою родинну реліквію [5, с. 28 – 29; 57].

В мирний час дівчата повернулися додому, а ікону забули. Коли її знайшов Микола Гошовський, замилювався нею і попросив Андрія Шугая подарувати йому її, на що той неохоче погодився [48].

В 1736 році ікона заблищала великим сяйвом, а потім на обличчі Божої Матері залишилась немовби роса, а з очей спливали сльози, що засвідчило багато людей і місцевий священник [47].

Митрополит Атанасій Шептицький зібрав під присягою свідчення очевидців чуда, проголосивши її чудотворною [11].

Будучи фундатором василіянського монастиря на Ясній Горі, Микола Гошовський подарував ікону отцям василіянам у 1737 р., і її врочисто внесли у монастирський храм в Гошеві [5, с. 32; 36; 47; 57].

Митрополит Лев Шептицький, після проведення церковного розслідування, окремим декретом проголосив її чудотворною. Від того часу ікона Гошівської Богородиці прославилась багатьма чудами, які, наприклад, детально розслідувані та зафіксовані в спеціальній книзі, та отримала назву «Цариця Карпат» [44; 57;].

Є перекази про зцілення. Розповідають, що під час урочистого перенесення благодатної ікони з маєтку Миколи Гошовського на Ясну Гору (1737) донька Катерини Хоецької оздоровилась від сліпоти, а згодом ченці записували численні чуда, яких тільки від 1737 р. до кінця XVIII ст. було 117. Вони були й надалі. Подібних свідчень є ще чимало [5, с.32; 12, с. 167-168; 57].

Траплялися випадки, коли вже не було жодної надії на життя, а після молитви до Богородиці людина ставала здоровою. Чуда часто діялися на очах багатьох вірних [37].

Місцеві жителі переказують численні історії про зцілення людей, які протягом століть вервицею тягнуться до монастиря. Далекого 1770 року у Гошів їхала жінка, Марія Кульчицька, коли напувала в ріці коней, несподівано одна її дитина випала з воза і втопилася. Мати взяла на руки мертву дитину, занесла її до церкви і, впавши на коліна перед чудотворною іконою Божої Матері, сердечно молилася і раптом трапилось чудо – дитина ожила [5, с.35; 48; 57].

Чудесної помочі на Ясній Горі побожні прочани зазнавали і зазнають в усяких життєвих незгодах: вони видужували з недуг тілесних, а ще більше – душевних [36; 57].

У роки Другої світової війни, коли Червона армія обстрілювала німецький гарнізон, що розташовувався на Ясній Горі, церква і монастирські будівлі загорілись. Однак вціліла одна стіна у храмі, на якій висіла ікона Богородиці і залишилися живими монахи, які просили заступництва у Божої Матері. Це пригадують старі мешканці села Гошів [11; 12, с.177-178; 57].

У 1950 році монастир на Ясній Горі закрили, тут був притулок для дітей з особливими потребами. Розповіли мешканці, що один чоловік зрізав усі залізні хрести в монастирі, за що отримав у подарунок автомобіль, але невдовзі, за спогадами людей, той чоловік загинув в автомобільній аварії [48; 57].

Наприкінці 70-х років ХХ ст. у монастирі ще й облаштували склад, а згодом у келіях відпочивали працівники військового заводу. Саме у 50-роках ХХ ст. зникла ікона Богородиці. Хтось каже, що її вивезли в Сибір, хтось - за кордон, версій чимало, але, на жаль, донині монахи не можуть знайти оригінал ікони, її шати та корону [36; 57].

Український іконописець отець Ювеналій Мокрицький кілька років відтворював у Римі копію Владичиці Ясної Гори. Освятив її Папа Римський Іван Павло II [44; 57].

У 2009 році Папа Римський Бенедикт XVI благословив і освятив золоті корони для Гошівської чудотворної ікони. Апостольська столиця надала Гошівському монастиреві декрет про оголошення його великою Базилікою і прилученням до великих Маріїних відпустових місць Католицької церкви в усьому світі [48; 57].

На Успіння Пресвятої Богородиці, 28 серпня, на Ясній Горі відбулося коронування ікони Богородиці. Уже майже три століття тисячі паломників моляться біля ікони Матері Божої з думкою про зцілення власної душі й тіла, з проханням заступництва Богородиці для своєї родини, з надією та вірою [36; 47].

Коронація означає, що Церква немовби канонізує ікону, визнає її чудотворною, до якої люди можуть йти з паломництвом, звертатись молитвою [47;57].

В честь Гошівської Чудотворної ікони Божої Матері присвячено дві пісні (одну із них і вірш, і мелодію написав о. Мелетій Лончина). Римовані строки пісень розповідають нам її величну і тернисту історію [57].

Неподалік від Галича, який за княжих часів був столицею руських земель, а тепер є районним центром в Івано-Франківській області, у межиріччі річок Гнила Липа і Нараївка розкинулося мальовниче селище Більшівці, історія якого сягає тисячоліть [28; 42]

Вперше у книгах галицького суду Більшівці згадуються 12 березня 1436 р. (Bolschow Minor) [28].

Що цікаво, про назву Більшівців існує кілька версій. Місцеві жителі жартома розповідають, що тут завжди було багато шевців, тому і назвали «Більшівці». Краєзнавець і колишній директор Національного заповідника «Давній Галич» Олександр Береговський пов'язує назву села із нащадками старозавітного Ноя. За його словами, коли Ной вийшов із ковчега, то розійшовся зі своїми синами у різні кінці світу шукати землі, на якій вони могли б жити. Через багато століть правнуки Яфета прийшли в межиріччя Дністра та Липи і заснували там свої поселення. Називалися вони Буш та Вец. І відтоді цей терен носить назву Бушівець (Болшовець, Більшівці) [28; 49].

Але найбільш правдоподібна версія набагато простіша. На думку дослідника Михайла Худаша, первісна назва Болшовець – «маленький Болшовь» – говорить про те, що поселення заснували вихідці із села «Болшовь» (сучасний Бовшів). Спочатку поселення ще не мало своєї назви, і навколишні люди могли для зручності так і казати – «піти до бовшівців». Пізніше назва закріпилась як офіційна [28]

Свого часу, як і більшість західноукраїнських міст, Більшівці були єврейсько-польсько-українським містечком, де національні громади мали власні квартали, святині, місця відпочинку, але ніколи не ворогували. Власники Більшівців – Казановські, Яблоновські, Малецькі та Кшечуновичі — робили все, аби життя мешканців містечка було мирним. Останній власник Більшівців Корнель Кшечунович, який відбудував містечко після Першої світової війни, за переказами мешканців, щотижня відвідував як римсько-католицьку, так і греко-католицьку церкву, часто вчашав навіть і до синагоги [28; 56].

Про мирне співіснування жителів Більшівців та відсутність експансії з боку тієї чи іншої національної громади свідчать документи про членів місцевого магістрату 20 рр. ХХ ст., де було три українці, три поляки і три євреї. Станом на 1939 рік у Більшівцях мешкало 4,906 осіб [28].

Головною святинею селища є Санктуарій Матері Божої, Цариці миру і поєднання. Таке звання може отримати не кожен храм, а лише дійсно величне, Богом обране місце, в якому відбуваються чудесні зцілення вірних і до якого регулярно здійснюються паломництва. Власне, саме таким був і досі залишається храм у Більшівцях [42].

Освячений він 20 травня 1624 року, коли до нього було урочисто внесено чудотворну ікону Матері Божої Більшівцівської. Існує декілька версій про віднайдення ікони. За однією з них, її знайшов гетьман коронного польського війська Мартин Казановський, коли воював з турецько-татарськими загарбниками. У час, коли здавалося, на порятунок та перемогу уже не було жодної надії, гетьман почав ревно молитися. Від цього його собака зіскочив у воду та приніс до пана згорток, у якому був чудотворний образ Богоматері з

дитятком. Це було справжнім чудом для війська, адже після чарівної знахідки, військо з успіхом перемогло нападників. Приїхавши додому, Мартин Казановський помістив ікону в каплиці свого палацу, але потім вирішив виставити її для вшанування усім людям. Для цього звів дерев'яну церкву і передав її та ікону у власність ордену кармелітів [28].

Орден босих братів Пресвятої Діви з гори Кармель займався в Більшівцях тим, що й всюди: монахи молилися, суворо постили й багато працювали, рятуючись від вічного прокляття й прагнучи спасіння, друкували книги, малювали ікони, влаштовували прощі. Кармеліти заснували й утримували притулок для бідних, публічну школу, бібліотеку й архів. Словом, вони надавали цій фронтірній хиткій території й громаді сталого сенсу і перспективи, творили культуру, яку ми дещо розмито тепер називаємо європейською [57].

Будівництво мурованого храму, який зберігся і досі, розпочав 1718 року Ян Галецький, полковник Війська Коронного, на вдячність за чудотворне оздоровлення. Згідно з наданим привілеєм папи Климентія XIII 18 серпня 1777 року відбулася урочиста коронація ікони Матері Божої. Визнання головою Католицької Церкви чудотворності ікони Матері Божої Більшівецької ознаменувалося найважливішою подією в історії цього святого місця. Відтак саме після цієї події храму надано статус санктуарію [28].

XX століття стало найважчим періодом для храму – дві Світові війни та атеїстично налаштована радянська окупація довели храм до повної руйнації. У 1945 році радянська влада ліквідувала монастир, а ченців вигнала із Більшівців. З собою вони взяли чудотворний образ, який вивезли до Гданська, де він і досі зберігається у храмі св. Катерини [42; 56].

У 1947 році храм заборонили використовувати для богослужінь. За часів СРСР святиня пустувала, а над її приміщенням радянська влада не раз вчиняла наругу. Спершу із храму зробили хлів для свиней. Існує навіть легенда, як після війни радянські окупанти поставили стерегти свиней у храмі дуже релігійного полоненого католика. Люди розказували, як було чути його плач і молитви. За пів року свині чудесним способом виздыхали, а католику вдалося повернутися

додому. Потім храм став місцем прийому металобрухту та склотари, його старі фрески замальовали агітаційними гаслами та лайливими словами. У планах «визволителів» у 80 рр. ХХ ст. було влаштувати тут музей атеїзму, однак вони не встигли [28; 57].

Після проголошення Незалежності України почалося відродження санктуарію. 28 січня 1992 року храм повернули церковній владі. У 2001 році церкву взяли під свою опіку ченці ордену францисканців, які і розпочали відбудову та реконструкцію храму та монастиря [28].

За часів СРСР храм не діяв, а в його приміщенні радянська влада не раз вчиняла наругу: тут тримали свиней, приймали металобрухт та склотару, хотіли навіть зробити музей атеїзму. Келії і костел не зворотно розсипалися, унікальні фрески зникали зі стін, поступаючись матюкам і «автографам», місцеве населення розтягувало покрівлю, вікна, балки, камінь – все, що тільки могло видерти й виламати, – на свої господарки. Здавалося, роки духовних подвигів і праці босих братів пішли на марне [42].

Однак, уже після проголошення незалежності України, зусиллями ордену францисканців розпочалася відбудова храму та монастиря, яка триває і досі. З 2001 року храм повністю відновив свою діяльність. [28].

Журналіст видання КУРС про Санкрутарій Матері Божої: «Тут проводять служби, реколекції, курси й наукові конференції, сюди приїжджає молодь з України й Європи на так звані молитовні «оази», відбуваються прощі. Ми потрапили в Більшівці у день, коли служби не було й костел був зачинений. Намилувалися величним бароковим фасадом і краєвидом, який відкривається з гори на долину Гнилої Липи й пасма невисоких Бережанських гір. І змирилися, що цього разу всередину храму, певно, не потрапити. Неподалік якийсь чоловік енергійно прокидав шуфлею сніг. Привіталися, перекинулися кількома словами. Виявилось, це не двірник, а сам гвардіан монастиря, тобто настоятель, брат Міхал» [56].

Журналіст Сергій Борис про монастир у Більшівцях і враження від відвідин святині та самого містечка: «Брат відкрив храм і радо провів для нас невелику

екскурсію. Розповів, як реставрували костел і відновлювали монастир, як збирали кості зі знищених могил і крипти, показав фрагменти автентичних фресок і різьб, які вдалося врятувати, сказав, що в санктуарії зараз точна копія чудодійної ікони, але завдяки невпинним молитвам вона набере тієї ж сили, що й оригінал, і він мріє колись добитися її коронації. На прощання брат подарував нам листівки з гаслом францисканців – «Ми там, де ти нас потребуєш» – і запросив приїжджати ще. А сам пішов розвантажувати ЗІЛ з дровами для монастирської котельні. Було видно, що йому якимось в радість і знайомити зі святинею гостей, і прокидати сніг, і тягати здоровенні ковбани. Мабуть, тому що він там, де його потребують.

Ми спустилися з горба до містечка. Воно значною мірою зберегло своє первісне архітектурно-просторове планування. Ратуша і площа ринок (зараз – Вічевий майдан) зі скромною довоєнною забудовою по периметру. На схилах сусіднього пагорба зберігся великий парк, а на вершині – палац останніх власників міста спольщених вірменів Кшечуновичів. Тепер там дім престарілих. Будівлі в містечку добряче пошарпані, деякі зовсім покинуті, з вибитими шибамі, наче щойно вчора Більшівці вкотре пережили набіг татарів [56].

Облуплені фасади на Вічевому рясно заліплені вивісками й рекламними розтяжками, від чого виглядають ще безнадійніше. Але коли підняти погляд – ти бачиш, як над всім цим підупалим і безпорадним ансамблем тепло світиться відновлений храм, і розумієш, що місто знову отримало свою *assemblage point*, точку складання, точку росту і все потроху приведеється до ладу, наповниться сенсом і надіями. І все тут буде добре» [56].

Що цікаво, Яків Стрепа, якому на вічні часи передали Більшівці, належав також до францисканського ордену. Отці-францисканці, які приїхали до Більшівців, навіть не підозрювали, що насправді є історичними власниками Більшівців.

Їхніми зусиллями храм у Більшівцях не лише реставровано, але й відновлено його колишню велич – сюди щороку на храмове свято приходять прочани, тут часто відбуваються реколекції та зустрічі молоді, а Санктуарій є добре знаним не лише в Україні, а й за її межами [28].

31 травня 2017 року архієпископ Мечислав Мокшицький видав декрет про відновлення Санктуарію Матері Божої Більшівцівської і титулує її Царицею Миру і Поєднання [49].

28 листопада 2017 року кармелітанський провінціал о. Богдан Мегер за згодою Провінційної ради офіційно передав давній храм та монастир у власність братів францисканців [28].

Ми покидаємо Більшівці, з біллю, але надією в краще майбутнє і мандруємо, до тепер великого села, але колись маленького, але містечка Гвіздець. Тут зберігся костел бернардинців XVIII ст. стилю бароко.

Старі галицькі містечка здатні викликати особливу ностальгію. Не стільки за минулим, яке збулося і відійшло, як за можливим минулим, за тим, що могло б бути, але не сталося. Бо наші землі – це трагічна територія вкрадених і знищених можливостей.

Заняття це, мабуть, не надто продуктивне, але важко утриматися від спокуси уявити, яке могло б скластися тут життя, якби не війни, не орди зі сходу, не орди з заходу, не десятиліття дегенеративного совка з його тривалими відкладеними наслідками, які ми, схоже, ще не скоро подолаємо. Такі фантазії мимоволі накривають, коли, скажімо, стоїш навпроти костелу Святого Антонія з прибудованим до нього бернардинським кляштором у Гвізді. Чи десь у Більшівцях. Чи Городенці... [10].

Перша письмова згадка про Гвіздець – це 1373 рік. Але стрибок у розвитку містечко зробило з приходом Михайла (Міхала) Пузини, князя козельського і великого писаря литовського. Михайло одружився з Софією Потоцькою, і започаткували вони рід Пузин, який успішно менеджерив Гвіздець аж до 1939 року. Михайло затягнув у містечко «міжнародні інвестиції» – сюди на його запрошення зайшли бернардинці. Але їхній мурований костел Святого Антонія і монастир господар вже не побачив – помер у 1724 році. Справу завершила його вдова у 1730-х [34].

А ще містечко мало замок, палац власників міста, ландшафтний парк, стало центром ремесел і торгівлі (4 великих ярмарки щороку), не в останню чергу тому,

що сюди потягнулися євреї. З часом відкрилися народна двомовна школа (саме в приміщенні монастиря), приватна українська школа, дві лікарні, бібліотека, залізнична станція... Ясна річ, не все тут було чудово у стосунках між поляками, українцями і євреями, але Гвіздець поволі й невпинно розвивався і розростався. А потім сталася Перша світова. Гвіздець переходив з рук в руки 17 разів. Більшість будинків було зруйновано – тут йшли жорстокі бої. Палац Пузин перетворився на госпіталь. Собор вцілів [10].

У міжвоєнний час містечко трохи оклигало і 1939 рік зустріло з населенням під три тисячі мешканців, більшість з яких євреї. У Другу світову в Гвіздіці загинуло людей більше, ніж було населення, – тут було гетто. Загинули майже всі місцеві євреї – дві тисячі, а всього – 3633 людини. Зруйновано 329 будинків, в тому числі синагога і палац Пузин. Бернардинці втекли в 1945 році, забравши безцінну бібліотеку і архів. Храм і монастир – нехай розграбовані й пошкоджені – війну пережили і достояли до наших днів [34].

Останніми роками собор стоїть переважно закритий, бо потребує ґрунтовної реставрації, на яку, як завжди, не вистачає грошей. Втім, є невеличка місцева спільнота, яка дбає про храм у міру своїх сил. А в приміщенні монастиря відкрилася Гвіздецька школа мистецтв. І мені це дуже подобається. Бо означає, що бернардинці з Пузинами таки не марно збудували цю кам'яницю: тут знову вчать доброму і прекрасному. І тут ще може бути так, як могло б [10].

Як бачимо з історій цих монастирів можна побачити певну закономірність: всі вони постраждали від більшовицької влади, яка закривала їх і всіляко намагалась знищити. Санкрутарій у Більшівцях піддався огидному блюзнірству будучи перетвореним на стодолу для свиней. Радянська всіляко оскверняла і займалася оскверненням, а той просто грабунком святинь. До цього часу не відома доля Гошівської чудотворної ікони, яку вилучили з Гошівського монастиря. Погінській чудотворній іконі пощастило більше, її виявив отець Никодим Гуралюк, й це можна вважати чудом, що її знайшли. Римсько-католицький монастир у Більшівцях, теж мав чудотворну ікону, яку отці

кармеліти, перед приходом більшовиків вивезли до Гданська. Тож ця святиня була врятована від загребущих рук червоного імперіалізму.

Цілком можливо Гошівська чудотворна ікона зберігається в якомусь фонді московських архівів, або була проданою через комуністичних бюрократів. Попри намагання комуністичної влади знищити і спалювати святині, з отриманням незалежності вони відновились, щоб нести слово Боже до людей. В тяжкому і занедбаному стані нині перебуває костел в колишньому містечку Гвіздець. В ньому через відсутність ремонту не проводяться служби Божі. Келії колишнього монастиря використовуються школою мистецтв. Сам костел явно потребує належного ремонту і реставрації.

Як показує практика Санкрутарій і Гошівський монастир, відродились після років занепаду і панування червоних бузувірів. Друге народження відсвяткував Погінський монастир, який став місцем паломництва вірян не тільки нашої області, а й всієї України та діаспори. Сподіваємось, що костел в Гвіздіці отримає своїх меценатів та жертводавців, які піднімуть із занепаду цю святиню.

РОЗДІЛ 3.

Монастирі міста Тисмениці і Тисмениччини

Розпочати цей розділ варто з згадки про Погінський монастир. Даний релігійний осередок УГКЦ, як й інші монастирі зазнав ліквідації радянською владою, однак, станом на сьогодні відновлений і є найбільшим паломницьким центром Покуття. На жаль, попри давність релігійного осередку, його історія досі недостатньо вивчена: на сьогодні відсутні повноцінні дослідження, які б висвітлювали історію храму від найдавніших часів до сьогодення. Основний доробок з даної проблематики становлять праці публіцистичного, богословського та науково-популярного характеру. Лише окремі питання з історичного минулого монастиря було розглянуто С. Гаврилюком, Н. Гуралюком, І. Драбчуком, М. Вавриком, І. Скрипником та деякими іншими авторами. Нашою метою є висвітлити актуальну на сьогодні проблему ліквідації паломницького центру у Погоні в роки утвердження радянської влади на західноукраїнських землях у післявоєнний період (1945–1953 рр.) [8; 14; 15; 12].

Як зазначає А. Гресько: «Отже, монастир у Погоні був заснований як філія православного монастиря, але в другій половині XVIII ст. переходить у греко-католицизм». Монастир щасливо пережив секуляризацію монастирів в час реформ Йосифа II. Обитель на рівні середньостатистичного монастиря функціонувала протягом усього австрійського періоду ” (1772–1918 рр.), без особливих втрат витримавши лихоліття Великої війни 1914–1918 рр., та Української Революції 1917–1923 рр. Однак, монастир в умовах Другої Речі Посполитої в межах Тлумацького повіту пережив непрості часи – попри ведення богослужінь українською мовою та збереження безпосередніх монастирських земельних наділів, обитель у Погоні тривалий час була позбавлена чернечої братії, а відтак впродовж 1921–1925 рр., по суті, не використовувалася згідно призначення. У зв’язку з цим у приміщенні монастиря протягом 1926–1930 рр. жили сестри Службниці. Однак починаючи з 1930 р. у монастирі вже в

середньому перебувало два священники та два брати. Утім, попри дискримінаційну політику польської влади щодо українства, умови для функціонування та діяльності монастиря на ту пору були на загал прийнятними [15, с. 212 – 213].

Новий етап в історії святині принесла Друга світова війна. 7 вересня 1939 р. у ході радянзації західноукраїнських земель було встановлено контроль над Покуттям, зокрема і Погонєю. На території монастиря невдовзі розквартирувалися війська червоної армії. Нова влада, розгорнула процес інкорпорації нових територій у склад Радянського Союзу. Своєю чергою, це спричинилося до прийняття серії законів спрямованих на уніфікацію адміністративного та економічного управління новими землями, а також низку правових актів антицерковного характеру, які торкнулися і УГКЦ. Крім того, активно ширилася радянська ідеологія з притаманними їй атеїзмом, командно-адміністративним устроєм та придушенням опозиції. Чернечу братію утримували під загрозою виселення, не допускаючи до місіонерської та педагогічної діяльності. Однак, будучи на межі нового великого військового конфлікту, вагомих кроків щодо ліквідації структур УГКЦ радянським керівництвом на той час не проводилося [8, с. 115-116].

Наступ сил вермахту, 1941 р., видозмінив геополітичну обстановку в Галичині і на Покутті, зокрема. В умовах нацистської окупації було відновлено церковні богослужіння у центральному храмі Погінського монастиря та повернуто земельні володіння обителі. У 1941 р. ігуменом Погінського монастиря було призначено о. Маркіяна Греня, ЧСВВ . Після нього, з 1 лютого 1942 р. ігуменом став о. Матей Шипітка, ЧСВВ [12, с.197; 15, с. 213].

Утвердження радянської влади на Західній Україні, 1944 р., призвело до змін у структурі управління УГКЦ. Зокрема, контроль над справами релігії у області було передано Уповноваженому у справах релігійних культів при виконкомі Ради депутатів трудящих (ця особа завідувала справами УГКЦ, Римсько-католицької церкви, протестантських гілок християнства, юдаїзму та ін.), а також Уповноваженому у справах РПЦ. По суті, дані структури поступово перебрали на себе роль Станіславської Греко-католицької консисторії. Водночас,

починаючи з 1945-го року розгортається широкий проект радянської влади по «возз'єднанню» УГКЦ та РПЦ шляхом формування так званої «Ініціативної групи греко-католицької церкви по возз'єднанню з православною церквою». 28 травня 1945 р. лідери ініціативної групи Г. Костельник, М. Мельник та А. Пельвецький видали відозву, яка була опублікована під назвою «Справа греко-католицької церкви у Західній Україні». У цьому документі: 1). Уніатство визнавалося вигадкою поляків заради латинізації; 2). Констатовалася хибність поглядів верхівки УГКЦ щодо СРСР; 3). Й Сталіна визнано «великим об'єднувачем українських земель»; 4). Пропагувалося, що метою створення «Ініціативної групи» є возз'єднання з РПЦ. У відповідь на цю відозву отримано постанову від Уповноваженого Ради у справах руської православної церкви при РНК УРСР П. Ходченка від 18 червня 1945 р., яка санкціонувала діяльність Ініціативної групи як «єдиного керуючого органу управління парафіями УГКЦ, з правом реєстрації охочих до возз'єднання» [22, с. 379-380; 15, с. 214].

Результатом усього дійства став Львівський псевдособор 8–10 березня 1946 р., на якому прийнято рішення про ліквідацію Брестської унії, розрив з Ватиканом та єднання УГКЦ з РПЦ. Внаслідок цього, з 29 травня 1946 р. монастирі УГКЦ починали значитися в документах, як православні [15, с. 215].

Радянська влада почала після цих подій проводити переписи майна і ревізії. Згідно документів, які проводились з 26 вересня 1944 – 1 квітня 1945р., в монастирі проживало троє осіб – священник Матей Шипітько, дяк Петро Бойчук та паламар Симеон Павлюк. В архівних документах опису майна, не згадується Чудотворна Ікона Матері Божої. Як припускає А.Гресько, що монахи вже тоді свідомо заховали реліквію [15, с. 215].

Із часу повернення радянської влади у Галичину, 1944 р., на території Погінського монастиря розмістили частини гарнізону Тисменицького НКВД. Місце осідку у Погоні обрали неспроста, бо: 1). Територія монастиря знаходилася з-поміж пагорбів, була зручно розташованою для базування техніки і гарнізону; 2). Погоня знаходилася лише за декілька кілометрів від районного центру; 3). Зручне розташування уможливлювало здійснення облав на лісові масиви,

розташовані поруч та проводити контроль за дорогами. Основні зусилля НКВД у ту пору, як відомо, були спрямовані на придушення діяльності ОУН–УПА. Збереглися свідчення учасника ОУН, працівника обласного проводу політичного відділу і пропаганди організації Івана Прошака, який, проводячи агітацію в сусідньому селі Пшеничники, в лютому 1945 р., потрапив під обласну НКВД. І. Прошаку вдалося врятувати лише завдяки підтримці місцевих жителів. Уцілило, також матеріали оунівця Олекси Рекетчука із с. Клубівці, який намагався фіксувати переміщення частин червоної армії та діяльності поліції. О. Рекетчук у своїх записах вмістив цінну інформацію про безрезультатну засідку здійснену НКВД у Погоні 17 листопада 1945 р. До слова, з квартируванням НКВД у Погоні пов'язують пошкодження, 1946 р., Погінської ікони Матері Божої двома кулями, які проглядаються і досі. Постріли місцеві жителі приписують солдату НКВД Артемові, який напідпитку увірвався до храму і розрядив магазин навкруги, пошкодивши церковне майно[15, с. 216].

Станом на 1947 р. комуністична влада ліквідувала монастир в с. Погоні. Зрештою, станом на 12 березня 1947 р. монахів у Погоні вже не було. Список монахів складений при закритті: Дмитерко Степан (Софрон) Михайлович, Данилович Степан «Йосиф» Ярослав, Грубий Мирон Олексійович. Згідно складеного акту Станіславському УМГБ передано: одну стайню для коней, свинарник, курник, возівню, сарай-стодолу для молотьби хліба, сарай для соломи, сарай для сіна, амбар, недобудований житловий будинок на 8 кімнат, підвал і все господарство. Таким чином, монастир був зачинений, а його майно націоналізоване. Вцілила лише церква св. Онуфрія, яку мав обслуговувати о. Ілля Штогрин із с. Пшеничники. Однак, у середині 1950-х рр. церкву буде зачинено і знесено, а на її місці невдовзі спорудять корпус Погонянського психоневрологічного інтернату. Землю та сільськогосподарський інвентар згодом розподілили між собою Пшеничниківська та Тисменицька бригади колгоспу ім. Мічуріна [59].

Офіційно колишня братія Погонського монастиря відправилася в Гошівський монастир, але відстежити їхнє подальше пересування напрочуд

важко. Достеменно відомо лише про подальшу діяльність Степана «Софрона» Дмитерка, який осів у Коломиї, зберіг відданість УГКЦ і став невдовзі підпільним єпископом. Він згодом висвятив у священники о. Михайла «Никодима» Гуралюка, із яким вони разом добиватимуться відродження паломницького центру у 1990-і рр. Таким чином, було забезпечено тяглість традицій чернечої братії Погоні, навіть попри її офіційне закриття. Разом із тим, подальшу долю Мирона Грубого та Степана Даниловича належить ще з'ясувати [8, с. 119; 15, с. 218-219].

У підсумку можна сказати, що попри ліквідацію Погінського монастиря, зараз він відродився, як місце для паломництва великої кількості паломників. Погоня, як сакральне місце видавалося ідеологічно неприйнятним в умовах становлення радянської влади. Національний характер монастиря не вписувався в уклад тоталітарної держави. Саме тому, щодо монастирів та церков, загалом, було застосовано методи відпрацьовані на Наддніпрянській Україні у міжвоєнний період. Погонський монастир, як непотрібний новій владі, був зачинений остаточно 12-го березня 1947 р. у ході виконання «Плану-проєкту переселення і злиття монастирів і монахів греко-католицької церкви в Станіславській області» від 28-го березня 1946 р. Спроби організації підпільної діяльності нашкодили на гарнізон Тисменицького НКВД, який неподалік розквартирували, що унеможливило підпільну діяльність о. Григорія Балагурака. Можемо простежити дві тенденції серед чернечої братії у Погоні. Першу групу отців можна асоціювати з позицією священника Іллі Штоґрина. Усвідомлюючи безвихідність, він пристав до Ініціативної групи, прийняв православ'я та почав обслуговувати Погінську церкву після березня 1947 р. аж до її закриття у 1950-х рр. Іншу частину отців можемо умовно асоціювати з погонським ченцем – Степаном «Софроном» Дмитерком. Ця група, зберігаючи вірність УГКЦ, з часом переходить в підпілля, виховала нове покоління греко-католицького духовенства. Як покаже час, саме «позиція Софрона Дмитерка» матиме більшість серед погонської братії, а його учень та вихованець – о. Никодим Гуралюк у майбутньому відновить паломницький осередок у Погоні.

Перенесімося в Тисменицю, яка знаходиться неподалік села Погоня. Тут знаходився, на жаль, втрачена пам'ятка – Домініканський костел святих Миколая та Софії, збудований у 1736 р., проте знищений радянською владою в 1958р.

Монастирський корпус прилягав до вівтарної частини костелу, утворюючи відкритий двір, що було традиційним архітектурним прийомом при плануванні тогочасних римсько-католицьких монастирів. Домініканський монастир – доволі скромний та аскетичний, про що свідчать відсутність особливих прикрас та 1-поверхова мурована будова. Наявність башти, Г-подібне планування, коридорна система та циліндричні перекриття підтверджують цілком духовне призначення будівлі, яка у випадку небезпеки могла слугувати і в оборонних цілях(як це було в часи турецько-татарських набігів та Першої світової війни) [14, с. 37-38].

Монастир фундували Станіслав Потоцький(староста галицький), Миколай Потоцький - великий гетьман коронний та інші знатні та поважні пани. Відразу після підписання фундації до Тисмениці прибули отці-домініканці. Першим вікарієм конвенту був ксьондз Шимон Окольський. Тут же в 1645 р. його назначено пріором кляштору, і тут він написав свій твір «Руська Флорида» [9, с. 79-80].

У 1690 р., коли пріором був ксьондз Прокіп Кручкевич, почав славитися чудесами мальований на полотні образ, на якому був зображений Ісус Христос біля бичу вального стовпа в домініканському костелі, про який розповідали, нібито його виорав на полі якийсь селянин [14, с. 40].

Архітектор і будівничий кляштору був німецький інженер та військовий Йоган Шільцер, який працював на теренах Галичини. Талановитий німець відзначився як військовий комендант Станиславівської фортеці [15, с. 40].

Його авторству належать проекти цілого ряду культових та світських споруд серед яких костел св. Миколая і Софії, за абрис (креслення) якого він отримав бочку вина і 400 польських злотих, а за нагляд над будівництвом – бочку вина вартістю 14 дукатів і 252 польських злотих [14, с. 40].

У 1799 р. при кляшторі організовано школу, а в 1817 р.- виділено кошти на утримання вчителя. У 1810 році з костелу було забрано усе срібло до цісарської казни [14, с. 40].

Кляштор отців-домініканців, який проіснував у Тисмениці 305 років, на вимогу керівництва цього ордену 20 жовтня 1936р. припинив своє існування . Три століття він був бастионом польського впливу, школою громадянського виховання, опорою ладу і порядку. Коли Тисмениця зазнавала татаро-турецьких набігів і переживала драматичні воєнні події під час Першої світової війни, домініканський орден був твердиною віри, опікуном усього міста [9, с. 284].

12 жовтня 1936 року відбулося прощання з останнім пріором кляштору ксьондзом Якобом Храпаком. Місцеві поляки битком заповнили залу Дома польського. А, коли настала хвилина прощання, на очах у багатьох були сльози. Костел став парафіяльним і продовжував відігравати важливу роль у житті римсько-католицької громади міста, аж до початку Другої світової війни.

З приходом радянської влади римсько-католицький костел св. Миколая і Софії були насильно закриті. А в 1945 р. перетворені у складські приміщення райспоживспілки. Образи, люстри, підсвічники, й інші дорогоцінні речі були пограбовані та знищені. По-блюзнірськи було розбито ніші-гробниці, в яких були захороненні видатні люди Тисмениці, Польщі, а останки, які були забальзовані, викинуті, не дивлячись, що ці культові споруди були архітектурними пам'ятками і охоронялись законом [14, с. 40-41].

На цьому партійні органи і місцева радянська влада не зупинились. У 1958 р. римсько-католицький і вірменський костели були повністю знесені з лиця землі. На їх місці була збудована будівля райкому партії, а місце римсько-католицького храму тепер пусте, а на його місці дитячий майданчик [14, с. 43].

Далі ми перейдемо до молодого, але не менш важливого для церкви монастиря – Христа Царя в Івано-Франківську, в народі прозваного «Майзлі». Початки діяльності монахів ЧСВВ в колишньому Станіславові припадають на початок ХХ ст. Ченці працювали в місцевій духовній семінарії, а в 1906 році

ректором цього закладу став відомий місіонер о. Єремія Ломницький, ЧСВВ, який помер на засланні у Сибірську. На посаді професора тут працював відомий науковець о. д-р Тит Галушинський, який згодом вступив до ЧСВВ, в семінарії також викладав о. д-р Йосафат Коциловський, ЧСВВ, майбутній владика і блаженний УГКЦ [24].

Документи, знайдені під час ремонтних робіт у 90-их роках ХХ ст., засвідчують, що за австрійських часів громадська рада Княгинина-Колонії (Майзлів) подарувала площу під будівництво читальні для товариства «Просвіта». Ця територія стала основою для будівництва монастирського храму отців василіан в тодішньому Станіславові [22, с. 360].

В 1924–1928 рр. тривала заготівля будівельних матеріалів. Зокрема, будівництво церкви розпочато в 1928 році, яке тривало повних сім років. Проект розробив львівський архітектор Олександр Пежанський, а загальне керівництво всіма роботами здійснював відомий український будівельник Т. Грицак. Храм побудований у візантійському стилі із п'ятьма куполами на зразок собору св. Софії в Києві [24].

Головним меценатом став івано-франківський єпископ Григорій Хомишин, а решту коштів пожертвували віруючі прикарпатського краю. Знайдені документи містять відомості, що 1 жовтня 1938 року було завершено будівництво, урочисто посвячено та встановлено купольні хрести нової церкви Христа Царя в Івано-Франківську. Чин посвячення храму здійснили тодішні постаті релігійного та національного життя: місцевий єпископ Григорій Хомишин; єпископ Перемишльський блаж. Йосафат Коциловський ЧСВВ; його помічник – владика Іван Лятишевський; президент Карпатської України о. д-р Августин Волошин, а також численні ієромонахи ЧСВВ.

Першим настоятелем церкви Христа Царя та василіанського монастиря в Станіславові став о. Йосиф Лучинський ЧСВВ, а його співробітником був о. Григорій Балагурак, ЧСВВ. Ця постать з івано-франківського монастиря заслуговує короткої біографічної довідки, тому що залишив свій слід у його становленні в міжвоєнний та воєнний періоди. Отець Григорій народився в

Станіславові, після вступу на новіціят вивчав філософію та богослов'я в Добромилі та Кристинополі. У 1934 році - рукопокладений на священика. В непростий воєнний період (1941–1945 рр.) виконував служіння ігумена станіславівської обителі. У спогадах парафіян зазначено: «Отець Григорій був ревний священик, знаменитий проповідник, добрий організатор, а його прекрасний дзвінкий і милозвучний тенор заповнював чудовим тембром цілу церкву і губився в її високих оригінальних банях». У 1949 році його заарештували і вислали до Челябінська, звідки він повернувся в 1955 році до Станіслава. Вдруге ув'язнений в 1957 році й на довічно відправлений до м. Коркіно неподалік Челябінська. Помер на засланні в 1965 році і за свідченням в'язнів, як святий (в opinii святості). Вони згадували таке: «Ми не знали, що то за людина. Він всім робив тільки добро, всіх слухав, нікому не відмовляв. Якби ми знали, що він священник, то не змушували б до такої тяжкої роботи» [22, с. 606; 24].

В період польської влади на парафії налічувалось більше трьох тисяч парафіян. Перша радянська, а потім німецька окупація суттєво не вплинули на релігійну діяльність Станіславівського монастиря. Згідно із архівними документами, тут проживало сім монахів (серед них – о. Мелетій Камінський, о. Ігнатій Луб, о. Гліб Бойкота ін.), які служили в парафіяльній церкві, займалися душпастирством і проводили місії на парафіях Прикарпаття. Окрім цього мали власну господарку (до власності церкви Христа Царя на початку 1945 року належало 7 гектарів парафіяльного поля) та отримували належні пожертви віруючих. Щоправда, після 1944 року монастирське поле зменшилося до півгектара. Будівля монастиря налічувала 23 кімнати, з яких у 1945 році ченці займали лише 6, а решту передали III відділенню міської міліції. Свою діяльність Станіславівський монастир повністю припинив після Львівського псевдособору 1946 року, а в січні-березні 1946 року отців та братію переселили до Гошівського монастиря, який був ліквідований найпізніше з поміж усіх «галицьких» – аж в 1950 році [24].

У монастирських приміщеннях повністю розмістили відділення міліції, потім тут діяли початкові класи середньої школи № 15. До колишнього

монастирського дому добудували кінотеатр ім. М. Горького. З 1957 року церква була закрита: спершу тут була заготівельна контора, згодом – склад меблів, а ще пізніше – державний архів [24].

З руїн василіянський монастир Христа Царя почав підніматися одночасно із виходом Церкви з підпілля. 21 вересня 1990 року храм знову освятили єпископи Софрон Дмитерко та Іриней Білик за участю протоігумена тодішньої Галицької провінції ЧСВВ о. Василя Мендруня, великої кількості священників та мирян. Церква Христа Царя була сплюндрована, а передача монастирських приміщень тривала до 1992 року. Першим ігуменом став о. Никодим Гуралюк, ЧСВВ, з 1995 року – о. Йосиф Холод, ЧСВВ. Поволі чернеча спільнота почала відбудовувати та відновлювати чернечий комплекс. Пік відродження Івано-франківського монастиря Христа Царя припав на кінець 90-их років минулого століття, коли ігуменом тут служив о. Володимир Палчинський, ЧСВВ, який мав досвід подібної відбудови у Золочівському монастирі на Львівщині. В 2009 році ігуменом призначено о. Йосафата Фітеля, ЧСВВ, який належить до молодшого покоління Провінції отців василіян Найсвятішого Спасителя в Україні і активно займається молодіжним душпастирством [24].

Перенесімося же на північ від Івано-Франківська, до невеличкого селища, а колись містечка Єзупіль, яке до 1594 року поселення звалося Чешибісами. Назва походила від сполучення «вичісувати бісів». Саме так називалася у давні часи процедура покарання лиходіїв, яка, вочевидь відбувалася у цій місцевості. Спійманих за крадіжку, вбивство, перелюб та інші погані справи проганяли крізь шеренгу слуг, кожен з яких тримав різку та бив винуватця, тобто проганяв биттям нечистого, що заволодів душею і помислами покараного [38].

Місто з іменем Христа згадується від 1597 року. За легендою, таку назву дав населеному пункту граф Потоцький, який, втікаючи на коні від татар, переплив Дністер, але кінь ніяк не міг вскочити на стрімкий берег. Воєвода вигукнув: «Ісусе-Марія!», закликаючи на допомогу Спасителя та Пресвяту Діву. І, диво: і кінь виніс його на берег. На подяку Богові воєвода заснував на обох берегах річки

містечка Єзупіль та Маріямпіль. Незабаром в XVI-XVII століттях в Єзуполі Потоцькі збудували замок та оборонний домініканський монастир [40].

Зведення кам'яного храму за проектом Павла Римлянина почав Микола Потоцький в середині XVII століття. Костел Успіння Діви Марії мав 5 вівтарів, головний з яких прикрашав відомий з кінця XVI століття чудотворний образ Матері Божої [41].

У 1715 році розпочалося відновлення костелу і монастиря, які були зруйновані після нападу татар 1676 року. Однак роботу перервали через судові суперечки, а дві наступні спроби продовжити розпочату справу не закінчилися успіхом [40].

У 30-і роки XIX ст. стояли пліч-о-пліч три сакральні будівлі: одна не відремонтована і дві недобудовані. Тільки в 1843 році завершили будівництво одного костелу, інші розібрали на каміння, зрозумівши приреченість даної зтяжної роботи. Костел назвали в честь Успіння Пресвятої Діви Марії.

Перша світова війна знищила храм, однак з 1920 по 1923 роки його відбудували заново і відразу освятили. Півтори тисячі віруючих зібрали коштів для швидкого зведення нової святині.

У квітні 1944 року домініканці виїхали до Польщі із частиною костельного майна. Їх культові споруди спочатку використовували органи НКВС, потім костел і монастир були лікарнею, а від 1965 року - складами цивільної оборони. Після повернення святині 2003 року здійснюється її ремонт. Єзупіль обслуговують священники з парафії бл. Якова Стрепи з Галича [39].

Також нам слід згадати про монастир Святого Йосифа чину Сестер Василіянок, що в Івано-Франківську. У 1899 році інженер залізниці, поляк Олександр Осостович подарував греко-католицькій капітулі свій невеличкий будинок на Заболотівській (Василіянок). У пам'ять про своїх передчасно померлих: дружину-українку Корнелію та 18-річну доньку Марію, він попросив влаштувати там жіночий навчальний заклад. Невдовзі приїхали черниці ордену василіянок, які відкрили там «Інститут Марії». Його учениці ходили до звичайних шкіл, а в «інституті» навчалися домоводству, музики, танцям. Уроки на

фортепіано коштували 10 корон на місяць, танці – 12. Вихованками опікувались три монахині на чолі з Анною Теодорович [54].

Потім сестри, яким відчутно бракувало місця, вирішили будуватись. Проєкт розробили: знаменитий львівський архітектор Іван Левинський та його учень Олександр Лушпинський. Гроші збирали всією громадою, немало спричинився станіславівський єпископ Григорій Хомишин, навіть цісар Франц Йосиф I пожертвував тисячу корон [45].

У 1909 році фундаційний дім, у якому проживали Сестри, перейшов у їхню власність. Сестри почали старатися про розбудову школи. У квітні 1911 року з ініціативи єпископа Григорія Хомишина розпочалося будівництво нового багатофункціонального комплексу, до якого входили будинки навчального, житлового та культового призначення. Призначене для навчальних закладів праве крило монастирського будинку звели до травня 1912 року. І сюди зразу ж переселилися сестри-монахині. Втім спорудили лише ліве крило – третину від запроєктованого, бо забракло грошей. Однак навіть оця П-подібна триповерхівка не йшла ні в яке порівняння зі скромним будиночком Осостовича. На першому поверсі містилися вчительська семінарія, початкова школа й конференц-зала, на другому – «Інститут Марії», на третьому – монастир, каплиця, новіціат. На той час - це була одна з наймодерніших новобудов Станіслава, оснащена системами центрального опалення та водопостачання [54].

Під час Першої світової війни монастир сестер Василіянок став притулком для сиріт. Важливу допомогу в проведенні цієї роботи надавала діюча в місті місія американського Червоного Хреста, яка влаштовувала кухні та притулки для жертв війни, допомагаючи їм одягом та медикаментами. За її підтримки при монастирі були організовані кухня і сиротинець для бездоглядних дітей. Сестри дякували Богові не тільки за самозбереження, а й за нову царину служіння ближньому. Впродовж 1915–1916 років монахині провадили захоронку на Майзлях [45].

Довести справу до кінця монахиням вдалося лише у 1938 році. Тоді під керівництвом станіславівського будівничого Михайла Грицака звели

центральный об'єм, в якому діяла монастирська церква Пресвятого Серця Христового, та праве крило. Фахівці високо оцінюють будинок і стверджують, що це єдиний зразок "українського стилю" в архітектурі довоєнного Станиславова.

У міжвоєнний період у закладі продовжує діяти вчительська семінарія, а від 1933-го почався паралельний набір у приватну гімназію. Викладацький склад там був на висоті. Наприклад, директор Микола Лепкий, брат письменника – відомий педагог, а вчитель музики Ярослав Барнич – автор знаменитого хіта «Гуцулка Ксеня» і чотирьох оперет. Правда, жодного випуску гімназія зробити не встигла, завадила війна [54].

...12 листопада 1947 року монастир оточили солдати. Мужні черниці забарикадувалися всередині. Тоді «браві» вояки пішли на штурм, протаранивши танком ворота. 30 жінок брутально вигнали на вулицю, а настоятельку Йосифу Ісопенко засудили на 10 років таборів. Перед тим черниці заборонили викладати та «ущільнили» – у 1945 році в будинку запрацювало педучилище. Одним з його випускників став і лауреат Шевченківської премії, наш земляк, головний редактор журналу «Жовтень», письменник Роман Федорів [45].

Пізніше совіти розмістили тут школу комсомольського активу і сільськогосподарський технікум. Церкву штучним переkritтям розділили на два поверхи. У 1983 році праве крило споруди зайняла обласна бібліотека імені Франка. Кольорові вітражі для неї виготовив художник Микола Яковина, пізніше – перший голова крайової організації НРУ та голова облради першого демократичного скликання [54].

У 1993–1995 роках будинок поступово повернули василіянкам, які його ґрунтовно відремонтували. Іконостас у храмі виконав художник Михайло Халак, запрестольні ікони – Василь Стефурак. Тепер тут монастир святого Йосифа. Відновлюючи свою давню традицію та відповідаючи на знаки часу, сестри відкрили приватну Католицьку школу ім. св. Василія Великого у 2002 році, яка існує до сьогодні [45].

Можна відмітити певну схожість костелу в містечку Гвіздець і домініканського костелу в Тисмениці. Обидва костели мали барокові елементи

архітектури і зроблені плюс-мінус в один час, різними архітекторами, але з однаковим стилем. Стель будови кляшторів і домініканців і бернардинів доволі схожий – П – подібна будова з скромною архітектурою, на відміну від головного – самого костелу. Варто також додати, що костел домініканців служив таким собі маркером і центром довкола котрого, гуртувалась польська римсько-католицька частина міста. Сходження чотирьох храмів, чотирьох громад міста, а саме – вірмен, українців, поляків і євреїв, на площу Ринок дозволяло цим громадам торгувати, конфліктувати і взаємодіяти. Таке сходження кварталів декількох громад в центрі міста, було типовим у архітектурі містечок і міст Галичини. Подібно жили громади цих чотирьох народів і в Єзуполі і у Гвіздці. Зазвичай станом на ХХст. лишалось три громади – українська, польська і єврейська. Українська громада міста частіше обирала жити в околиці або трохи віддаль від центру. Євреї селились поближче до своєї синагоги, а поляки брали зазвичай центр міста. Місце, де три громади сходились, була зазвичай площа Ринок. При нападі ворогів кожен квартал мав обороняти власний храм, який був збудований, як справжня фортеця. Також монастирі слугували центрами, які турбувалися про ближніх, оскільки це найважливіша суть християнської моралі – любити ближнього свого, як самого себе. Домініканці славились як орден, що ніс освіту і боровся проти ересей, словом і ділом. Тому домініканці мали свою школу для дітей при своєму кляшторі, в Тисмениці. Греко-католицькі монастирі теж займалися навчанням і вихованням дітей, як , наприклад, сестри-василіянки, які вчили дівчат і опікувались над сиротами.

РОЗДІЛ 4

Використання результатів дослідження на уроках історії та в позакласній роботі

На основі даної роботи можна провести виховний захід на тему: «Утрачені пам'ятки мого краю». Його мета: навчальна – визначити причини втрат і занепаду пам'яток нашого міста (інформаційна компетентність); охарактеризувати стан, у якому був наш край в різні часи і як різні режими влади ставились до архітектурних церковних пам'яток (інформаційна й логічна компетентності); розвивальна: розвивати розуміння важливості захисту та збереження архітектурних пам'яток (логічна компетентність); виховна – виховувати інтерес до вивчення пам'яток рідного міста й збереження їх для наступних поколінь (громадянська компетентність); формувати вміння працювати в команді, активно обговорюючи різні точки зору під час групових завдань (соціальна компетентність); спонукати учнів до осмислення важливості вивчення історії, науки та культури для розвитку особистості та суспільства (громадянська й аксіологічна компетентності). Тип уроку: комбінований. Обладнання: презентація, картки з завданнями, ілюстративний матеріал. Основні терміни: церква, монастир, архітектурна пам'ятка, костел, секуляризація, «войовничий» атеїзм. Ключові дати: 1630 р. – заснування домініканського кляштору в Тисмениці, 1866р. – початок будівництва церкви Св. Миколая.

Крім того на уроках можна використовувати такі цікаві підходи та завдання:

- Проєкти: створити презентації про окремі монастирі нашої області чи розробки моделей монастирських комплексів, плани проєктів удосконалення та реконструкції монастирів з точок зору учнів;
- Екскурсії: організувати віртуальні або реальні екскурсії до монастирів;
- Творчі роботи: написати твори від імені монаха чи монахині (про життя в монастирі, літопис від монаха), створити малюнки на тему монастирського життя.

- Дебати: обговорити актуальні питання, пов'язані з монастирями та релігією.
- Круглі столи: відверті розмови про священниче та монаше життя минулого та сьогодення, їх роль у духовному зростанні та освіченості молоді.

Уроки з даної тематики неможливі без використання інтерактивних методів. Особливо це стосується гурткової роботи, де учні мають бути зацікавлені у вивченні історії рідного краю. Можна організувати квест по монастирю або його моделі. Можна організувати рольові ігри: розділити ролі між учнями (монахи чи монахині та паломники, ігумен, послушник) та розіграти сценки з життя монастиря або важливої події з його історії. Учні будуть зацікавлені, коли зможуть мандрувати пам'ятками релігійного життя, навіть у складних погодних умовах, використовуючи онлайн-ресурс чи віртуальні тури з допомогою вчителя-виховника.

Матеріали магістерської роботи можна використовувати на уроках і позакласній роботі у навчальних закладах середньої та вищої освіти. Оскільки найближчим населеним пунктом до міста Івано-Франківська, який стосується нашої роботи, є Погоня, то розпочинаємо з подорожі до неї. Дана мандрівка буде проходити в суботу як позакласний захід. Якщо організувати її з Тисмениці, час складатиме від 3 до 4 годин. Учні мають мати з собою такі базові речі: воду, їжу, головні убори, каримат, рюкзаки із дощовиком, елементарними засобами гігієни та медпрепаратами. Маршрут складає вчитель і староста класу. Подорож має бути цікавою, як з точки зору перебування на природі, так і з корисною метою проведення часу з однолітками, оздоровлення та загартовування тіла й душі. Під час подорожі вчитель може провести цікаве опитування дітей на красзнавчу тематику, використовуючи вправи «Угадай діяча», «Вікторина». Учні на шляху мандрівки матимуть змогу побачити красиві пейзажі й отримати незабутні враження від походу до паломницького центру Прикарпаття. Особливо варто відзначити, що дана мандрівка розширить інформаційну і просторову компетентності учнів. Діти дізнаються багато цікавого та побачать дерев'яний

храм, споруджений без жодного цвяха; і Чудотворну Ікону Матері Божої, яка зцілює від хворіб; зможуть поспілкуватися з монахами, а також між собою, створюючи атмосферу живого спілкування на різні теми, набуваючи практичного досвіду. Найкраще провести таку мандрівку в кінці навчального року, а саме в травні-червні, коли погода сприятиме цьому. Даний проміжок часу не є надто жарким періодом в році та ідеально підходить до мандрівки.

Чому варто відвідати монастирі й інші релігійні пам'ятки?

- Дотик до історії: кожна церква, костел або монастир – це маленька історія, яка розповідає про релігійне, культурне та побутове життя наших предків;
- Ознайомлення з культурою рідного краю. Релігійні пам'ятки відображають культурні й архітектурні особливості різних народів, які населяли Прикарпаття;
- Відпочинок, перезавантаження в епоху шалених темпів життя і духовне відновлення. Спокійні прогулянки по території монастирів та церков і реколекції допомагають відновити внутрішню гармонію в непевний і сповнений горя та сліз час війни;

Такі мандрівки подарують учням незабутні враження та допоможуть глибше пізнати історію, культуру та віру нашого чудового краю.

Використання вчителем методичних матеріалів магістерської роботи «Монастирі Прикарпаття» дозволить учням не тільки здобути нові знання з історії, але й розвинути такі компетентності, як:

- інформаційна компетентність: аналізувати історичні джерела, порівнювати різні точки зору, знаходити розбіжності, набувати навички роботи з цифровими носіями;
- навчально-пізнавальна компетентність: створювати власні проекти, розробляти оригінальні ідеї;
- комунікативна компетентність: презентувати свої результати, уміти дискутувати в бесідах;

- загальнокультурна компетентність: формувати повагу до культурної спадщини, розуміння ролі релігії у житті суспільства;
- здоров'я збережувальна компетентність: вивчати правильне харчування при монастирях, лікувальні властивості апітерапії та лікарських трав (інформація про збір, зберігання та використання їх); режим дня (регулювання проміжків праці, відпочинку та сну); вплив намистинок через дотикові відчуття пальців під час плетіння вервиць чи молитви на вервиці або чотках;
- предметна мистецька компетентність: розвиток мистецьких здібностей у малюнках, співах та бансах просто неба; різного роду хенд-мейди (ляльки-мотанки, ялинкові прикраси, вервиці та ін.);
- соціальна компетентність: розвивати здатності продуктивно співпрацювати з партнерами в групі чи команді; уміння виконувати різні доручення, етично висловлювати свої думки, вислуховувати опонента не перебиваючи; не боятися тактовно заперечувати, якщо володієте достовірною інформацією.

Оскільки в м. Тисмениці не так багато пам'яток, які дійшли до нас, тому вважаємо, що екскурсія має мати такий маршрут: Монастирська церква – кляштор (стара поліклініка) – церква Св. Миколая – село Погоня. Мандрівку варто провести в пішому форматі, а екскурсоводом може бути сам учитель, який використовуватиме як орієнтир дану працю. Метою екскурсії буде розвинути в учнів громадянську й просторову компетентності на основі картографічного матеріалу екскурсії. Можна дати учням завдання знайти локацію певної пам'ятки за допомогою географічних координат, використовуючи телефон і Google Maps.

Використання даної роботи також можливе й на уроках історії України, а саме, на практичних заняттях, що стосуються культури та архітектури. Наприклад, на уроках у 8 класі під час опрацювання теми Берестейської церковної унії можна згадати про Скит Манявський, який розвинувся та здобув свій авторитет саме в час великої полеміки й протистояння між греко-католиками та православними. На основі Манявського Скиту можна показати діяльність

одного з головних православних полемістів тих часів, а саме – Іова Княгиницького. Треба ще додати інформацію про закриття Скиту в час австрійської монархії. Дану віху історії монастиря варто порушити на уроках, присвячених реформам Марії-Терезії і Йосипа II. Крім того історія Скиту Манявського тісно переплітається з подіями Хмельниччини і подій Руїни. Під час вивчення учнями 8 класу теми гетьманування Петра Дорошенка і Польсько-турецької війни, варто згадати про напад татарських і турецьких загонів на Скит[4, с.192]. Оскільки в підручниках ця тема висвітлюється досить слабо, то їй можна присвятити окреме практичне заняття та згадати похід Собейського на Покуття проти турецьких чамбулів і про напад на Скитський монастир турків і татар. Узагалі кампанія Собейського й бойові дії в Прикарпатті в час Польсько-Турецької війни слабо подана в підручниках історії України, тому, на нашу думку, цим подіям варто надати більше ґрунтовності.

Пропонуємо орієнтовну краєзнавчу тематику для I етапу гри-турніру.

1. У котрому році був заснований Скит Манявський?
2. Від чого походить його назва?
3. Про який монастир згадував митрополит Київський Петро Могила: «Якщо хочете побачити слуг Божих у людській подобі, то підіть у Карпати, де своїм служінням двісті ангелів у людській плоті присвятили життя Богу»?
4. За що Миколая Потоцького прозвали Ведмежою Лапою?
5. У котрому році він був закритий австрійською владою ?
6. Хто очолив повстання проти влади Речі Посполитої на Покутті?
7. Назвіть містечко, назване на честь Ісуса Христа?
8. Укажіть історико-архітектурні пам'ятки нашого краю, що збереглись від періоду Галицько-Волинської держави.
9. Хто такий Іов Княгиницький?
10. Назвіть архітектурний стиль мурованої архітектури, який був представлений на Галичині в XVII–XVIII ст..

II етап брейн-рингу – вікторина. Дається завдання заповнити кросворд на основі правильних відповідей. Читається назва міста

Галицького князівства.

1. Назва площі, на якій продавали і купували товари на Прикарпатті, у містах (Площа Ринок).
2. Визначний скульптор і будівничий (Михайло Грицак).
3. Місто, яке було перейменоване з Чешибісів на місто Ісуса Христа (Єзупіль).
4. Ім'я Папи Римського, який побував в Україні (Іван Павло II).

Вправа «Мозковий штурм»

Чому Петро Могила так високо оцінює Манявський скит?

Варто згадати, що можна з навчальною метою зробити екскурсію до найближчого монастиря. Таким, наприклад, є Погінський монастир, що є зразком дерев'яної церковної архітектури. Головна церква монастиря зроблена, як і більшість дерев'яних храмів Гуцульщини, без жодного цвяха. Учні можна провести невелику екскурсію: учителю варто звернутися за допомогою в цій справі до теперішнього настоятеля монастиря або колишнього - отця Никодима Гуралюка, який зараз служить у с. Улашківці на Тернопільщині. Саме вони можуть детально розповісти цікаві факти про монастир, місцеву Чудотворну ікону, заснування Хресної дороги та започаткування створення гrotів із фігурами Матері Божої з різних відпустових місць цілого світу поруч із нижньою Церквою Вервиці. Учні зможуть помилуватися красивими навколишніми краєвидами лісу, пагорбом, на якому височіє старенька церква з Чудотворною іконою Матері Божої, намальованою у візантійському стилі; просторою долиною із величною ротондою Матері Божої – Цариці Покуття, та сучасним дерев'яним собором. Таку екскурсію можна поєднати з релігійною тематикою: наприклад, з Хресною дорогою, яка відбувається у кожен першу неділю місяця; з цікавими квестами, руханкою, бансами, цікавими проповідями ченців і семінаристів; із зустрічами з людьми, що мають задокументовані свідчення про зцілення через Бога:

Пресвята Діва Марія

Чудо показала,

На Покутті у Погоні

Всіх нас потішала[14, с.153]

Прекрасним завершенням екскурсії може бути спільне молитовне єднання біля ватри: обмін враженнями, символічними подарунками, виготовленими власноруч або придбаними в монастирській крамничці (на прохання священники освячують їх). До речі, у цій крамниці продаються не тільки церковні атрибути, а й вироби мистецького, патріотичного, виховного та народознавчого спрямування. А ще тут – найсмачніший чай і випічка!

Якщо мандрівка триватиме довше, можна заздалегідь домовитися про обід у справжній Трапезній церкві, до якої ведуть довжелезні широкі сходи на найвищий пагорб Погоні. Плата символічна. Про гуцульську кухню та режим харчування монахів теж можна дізнатися саме на цій локації[48].

Перед екскурсією має бути проведений інструктаж з техніки безпеки. Звичайно, такі заходи мають бути продуманими з точки зору туристичної організації, а також із дозволами від батьків, поліції, доступу до медиків і швидкої допомоги.

Дана тематика була б цікавою для студентів ЗВО. Особливо це стосується студентів історичного та філософського факультетів. Можна використати матеріали магістерської роботи в підготовці до семінарських занять, особливо з курсу «Релігієзнавство», «Історія України ранньомодерної доби». Також у підготовці різних історичних конференцій, пов'язаних з архітектурою, церковним життям і краєзнавством.

Подібно до описаної вище екскурсії можна провести подібний захід для ознайомлення дітей з пам'яткою архітектури міста Тисмениці – келіями домініканського монастиря (колишня поліклініка). Проте, на жаль, через аварійний стан приміщення всередині, а також зачинення келій потрапити самого кляштору неможливо. В 2020 році приміщення колишнього монастиря було урочисто передано міською радою релігійним парафіям міста Тисмениці, з подальшим облаштуванням у цих приміщеннях молодіжного катехитичного центру та інших громадських організацій. Без сумніву, все це було б зроблено,

відновлено й облаштовано, якби не пандемія коронавірусу та початок повномасштабного вторгнення росіян на територію України

Щодо ще одної пам'ятки архітектури – Монастирської церкви, треба звертатися до настоятеля: отець Микола Понайда завжди з радістю допоможе в організації. Дана церква є пам'яткою XVIII ст. і є прикладом дерев'яного зодчества, дуже поширеного на Прикарпатті. Оскільки деревом наш край був завжди багатий, то церкви здебільшого будували з нього. Хоча дерев'яна архітектура часто страждала від пожеж і воєнних дій, таку церкву можна було доволі легко відновити, використовуючи ресурси карпатських лісів. Цю церкву більшовики зберегли і віддали РПЦ, у той час як домініканський костел св. Миколая і св. Софії був знищений, а приміщення кляштору віддано поліклініці. Два інші греко-католицькі храми були перетворені на склад і «музей атеїзму». Церкву Св. Миколая спробували знести агенти КГБ, проте їх зловили на гарячому, що спричинило обурення містян і призвело до своєрідного мітингу. Советська влада, налякана цим, відправила з обласного центру загін внутрішніх військ і міліцію. Провокаторів, які спробували пошкодити церкву під прикриттям міліції і гебістів посадили в машину і вивезли в невідомому напрямі. Після цього заворушення комуністична влада піддала репресіям кількох тисменичан, які не дозволили знести церкву. Вони отримали по 6-7 років тюрми, ставши частиною дисидентського руху. Завдяки самвидаву їхній подвиг і репресії проти оборонців церкви почув вільний світ[14,с. 50-51]. Про ті тяжкі часи можна навести вірш греко-католицького священника, написаний у 1936 році, ще до приходу комуністичної влади, але він відповідає тим часам:

Не знаю й сам, чому я покохав

Тебе, о Україно розіп'ята!

Тебе, в кайданах, в невольничих шатах

І зганьблену тавром усіх неслав.

Я щастя, слави, величі бажав,

Коли ішов у світ, а ти в Пилата
 Конала в муці під рукою ката,
 Та голос твій молитвою дрозав.

І вперш тоді я духом пробудився,
 І вперш тоді любов'ю розгорівся
 І серцем покохав Тебе безмірно.

А нині тисячі таких зо мною
 На кожний поклик Твій підуть до бою,
 Хоч би й на певну смерть - одважно й вірно!

Зореслав (о. Севастіян Сабол ЧСВВ). *Сонце і блакить*. Ужгород 1936, с. 59.

Монастирі - це світильники в темряві лукавства й недосконалостей тлінного світу. Тут знаходили притулок і останнє пристанище багато достойних людей, у монастирях писали книги і збирали прекрасні бібліотеки, творилися літописи і богослужбові книги, молились і вершили історію церкви, а може, й усієї держави. Монастирі, а особливо монастирі Прикарпаття, потребують більшого вивчення на уроках історії України. Оскільки зараз активно тривають розмови про створення інтегрованого курсу з історії України і всесвітньої історії, ми спостерігаємо малу кількість годин історії України в школі. На жаль, на нашу думку, це досить погана тенденція, оскільки діти вже погано знають історію України, а буде ще гірше. Тому дипломну роботу «Монастирі Прикарпаття» можна використовувати на уроках у 8 класі, особливо розділ з Скитом Манявським. Погінський монастир може служити місцем для мандрівок та екскурсій, оскільки він найближчий до Івано-Франківська і Тисмениці. Таким чином, дану дипломну роботу можна і варто використовувати у закладах освіти середньої, так і вищої.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що Прикарпаття – це унікальний регіон з унікальними сакральними пам'ятками різних періодів від XII ст. і до сьогодення. Саме у цьому регіоні збереглися цікаві та давні монастирські пам'ятки, які несуть у собі багатовікову історію краю.

Своєрідним символічним брендом сучасного сакрального зодчества є пам'ятка архітектури національного значення – Скит Манявський. Заїжджі гості вважають його монастирською святинею Прикарпаття нового часу і твердиню українського православ'я на Заході України. Також не менш цікавим є пам'ятки Греко-католицької церкви. Особливо виділяється Гошівський монастир на Ясній Горі і монастир Успіння Пресвятої Богородиці в с. Погоня, які є паломницькими центрами для віруючих УГКЦ. Усі ці пам'ятки є візитною карткою Прикарпаття.

Крім цих пам'яток, існує низка монументальних монастирських споруд або їх решток, які датуються пізнішим часом: Санктуарій Матері Божої в с. Більшівці, Костел Успіння Діви Марії в селищі Єзупіль, монастир Христа Царя в м. Івано-Франківську, монастир Святого Йосифа в м. Івано-Франківську, костел святого Антонія в с. Гвіздець та ін. Багато цих сакральних споруд постраждали від дій радянської влади, а деякі з них були частково пошкоджені, або зруйновані.

Безцінним культурним надбутком є дерев'яні і кам'яні церкви, монастирі, що як об'єкти пам'ятко-охоронної діяльності перебувають у найважчому, навіть жалюгідному становищі. Зокрема, потребує належної уваги церква костел святого Антонія в с. Гвіздець, домініканський кляштор в м. Тисмениця, костел Успіння Діви Марії в селищі Єзупіль. Вони належать до визначних пам'яток давньоукраїнської барокової архітектури і монументально-декоративного мистецтва XVII–XVIII ст. У багатьох з них в інтер'єрі знаходяться величні іконостаси і фрески. Частину цих пам'яток відвідують українські і польські туристи, учні місцевих закладів загальної

середньої освіти, приходять вірні у Христі за покликанням власних сердець, щоб віддати належне творінню розуму і рук наших талановитих предків, низько поклонитися мистецькому генію, серцем доторкнутися до Бога та історії.

Монастирі віддавна були місцем, де здійснювалося книгописання та були центрами освіти. Ченці і черниці монастирів займалися доглядом за сиротами і хворими. Були місцем збереження християнських реліквій. Монахи своїм аскетизмом давали приклад для інших віруючих.

Це безумовно не всі традиційні храми галицької школи, які заслуговують на увагу. Але, долучившись навіть до небагатьох визначних витворів народних будівничих, маємо зазначити, що протягом віків залишається стійкою традиція формування храмових і монастирських споруд на основі тризрубного з одно- чи триверхим наметовим покриттям конструктивного остова з тенденцією його висотного розвитку. Для забезпечення збереження своєї автентичності, деякі сакральні об'єкти негайно потребують ремонтно-реставраційних робіт. Також актуальним залишається питання популяризації монастирів, що сприятиме розвитку регіону в цілому. В той же час неможливо відшукати серед храмів абсолютно однакових споруд. Завдяки творчому підходу народних майстрів до архітектурно-пластичного трактування деталей створювалися неповторні зразки монастиробудування, позначені гармонією форм і духовною величчю.

Окремі працівники музеїв та екскурсіводи проводять на високому науковому і професійному рівні оглядові і тематичні екскурсії для дітей шкільного віку по монастирських пам'яток краю. Ці екскурсії є змістовними і пізнавальними для підростаючого покоління. Кожен науковий працівник музею чи екскурсівод працює над проблемами з вивчення монастирських пам'яток Івано-Франківщини. Однак, відсутність достатніх коштів на ремонт і відповідне функціонування монастирів, є однією з важливих проблем і потребує залучення коштів.

Таким чином, Івано-Франківщина може похвалитися досить цікавими монастирськими пам'ятками часів Ренесансу і бароко, які насичені бурхливими подіями історії. Тому першочерговим завданням, без сумніву, буде виступати популяризація монастирських пам'яток серед жителів та гостей краю з метою підвищення рівня їх обізнаності про славу минувшину, а також залучення додаткових коштів на реставрацію вищезгаданих об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Опубліковані документи і матеріали

1. Альманах Станиславівської землі : збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто;
2. Великий Скит у Карпатах [Рукопис] : у 3-х т. Т. 1: Патерик Скитський. Синодик / за ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ; Львів : Манускрипт-Львів, 2013. 726 с.
3. Великий Скит у Карпатах: у 3 томах. Том.2. Великий Скит у документах і матеріалах XVII–XXI ст. / за ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2015. 514 с.
4. Великий Скит у Марковій пустині : український, духовний і культурно – історичний феномен: у 3 томах. Том.3 / за ред. М. Кугутяка. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2017, 520 с.
5. Гошівська обитель Богородиці на Ясній Горі в Карпатах : у 3 т. / за ред. проф. М.В. Кугутяка. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. Т. 1 : Гошівський монастир у писемних історичних джерелах XVI–XX століть. 552 с.
6. Гошівська обитель Богородиці на Ясній Горі в Карпатах : у 3 т. / за ред. М.В. Кугутяка. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2021. Т. 2 : Ясногірський монастир у документальних джерелах XX – початку XXI століть. 810 с.
7. Грабовецький В. Багатовіковий літопис Прикарпаття : в 50 т. Т.7: Скит Манявський серед монастирів Прикарпаття XVII – XVIII ст. в літописах та ілюстраціях. Івано-Франківськ, 2014. 159 с.
8. Чуда з Погоні: свідчення про ласки і зцілення перед чудотворним образом Матері Божої, яка прославилася у Погінському монастирі Успіння Богородиці Отців Василіян / упорядкувала Ю. Боєчко. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2014. 160 с.

II. Монографії і статті

9. Андрухів І. Гаврилюк С. Тисмениця: вид. друге доповнене. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2008. 494 с.
10. Борис.С. Гвіздець. Ностальгія за уявним. *Агенція новин KURS*. 2021.21 липня. URL: <https://kurs.if.ua/blog/gvizdecz-nostalgiya-za-uyavnym/>
11. Будзінський О. Гошівський монастир: на сторожі людської гідності. *Релігійно-інформаційна служба України*. 2014. 10 січня. URL: https://risu.ua/goshivskiy-monastir-na-storozhi-lyudskoj-gidnosti_n66616
12. Ваврик М. По Василіанських монастирях. Торонто : Видавництво і друкарня ОО. Василіан, 1958. 285 с.
13. Вечерський В.В. Українські монастирі. Київ : Наш час, 2008. 400 с.
14. Гаврилюк С. З історії церков Тисмениці. Івано-Франківськ : Місто НВ. Івано-Франківськ; 253 с.
15. Гресько А. Ліквідація Погінського монастиря радянськими рядовими Структурами В 1945–1953 рр. *Історія релігії і церкви*.
16. Гуралюк Н. Історія закриття монастиря в с. Погоня [1946 р.]. *Нова Зоря*. 2006. 28 лип. (число 28–29). С. 10.
17. Драбчук І. Ігумени Погінського монастиря. *Нова Зоря*. 2018. 3 трав. № 17. С. 5.
18. Клюба Я. Сучасний стан та проблеми охорони культурної спадщини Національного заповідника «Давній Галич». *Матеріали міжнародної ювілейної наукової конференції «Збереження та використання культурної спадщини України : проблеми та перспективи»*. Галич, 2004. С. 68–71.
19. Кознюк Г. Цариця Покуття. Стежками святої Погоні. Чернівці : Друк Арт, 2014.
20. Кугутяк М. Ісихазм і українська аскетична традиція в житті монахів Великого Скиту. *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. Івано-Франківськ, 2016. Вип. 6. С. 27–52.

21. Курищук В. Духовні святині Яблунівщини. Косів : Писаний Камінь, 2013. 155 с.
22. Патрило І., ЧСВВ. Нарис Історії Галицької Провінції ЧСВВ. Нарис Історії Василіянського Чину Святого Йосафата. Рим : Видавництво ОО Василіян, 1992. Т. 48.
23. Процак Р. Церкви прикарпатського краю. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2006. 180 с.
24. Скленар І. Монастир Христа Царя в Івано-Франківську – один з наймолодших на Прикарпатті. *Релігійно-інформаційна служба України*. 2012. 1 серпня. URL: https://risu.ua/monastir-hrista-carya-v-ivano-frankivsku-odin-z-naymolodshih-na-prikarpatti_n58029
25. Ткачук Т. Український Афон: велич і пустота святого місця. *Замки та храми України*. URL: <https://castles.com.ua/maniava.html>
26. Український Афон. Манявський Хресто-Воздвиженський монастир. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. 36 с.
27. Федунків З. Таємниці Галицької церкви Різдва Христового. *Літопис Червоної калини*. 1994. № 4–6. С. 42–44.
28. Хоронжук Т. Більшівці: святе місце з кривавим минулим. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/bilshivci-svyate-misce-z-krivavim-minulim_n99757
29. Чудотворна ікона села Погоні рятує від недуг. *Місіонар Пресвятого Серця Ісусового. Український католицький часопис*. URL: <https://misionar.in.ua/publish/doslidzhennia-i-povchannia/chudotvorna-ikona-syela-pogoni-ryatuye-vid-nyedug/>
30. Чуйко О. Церква Різдва Пресвятої Богородиці в Тисмениці: 950-річчю заснування м. Тисмениця. Івано-Франківськ: [Віктор Дяків], 2013. 170 с.
31. Щербаківський В. Галицькі церкви. *Щербаківський В. Українське мистецтво. В 2-х т. / В. Щербаківський, Д. Щербаківський*. Харків, 2015. С. 301–304.

III. Матеріали наукових конференцій

- 32.Рогатинська Святодухівська церква крізь призму історії: матеріали наук.-практ. конф., 22 вересня 2013 р. / Музей мистецтв Прикарпаття; [відп. за вип. М. Дейнега]. Івано-Франківськ: Сімик, 2013. 80 с.
- 33.Тисмениця в минулому та сучасному: історія, економіка і культура. Матеріали наукової краєзнавчої конференції, присвяченої 950-річчю заснування м. Тисмениці. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. 256 с.

IV. Публіцистичні статті

- 34.Гвіздець. Бернардинський монастир на розбитому шляху. *Україна Інкогніта*. URL: <https://ukrainaincognita.com/ivano-frankivska-oblast/kolomyisky-raion/gvizdets/gvizdets-bernardynskiy-monastyr-na-rozbytomu-shlyu>
35. Гошів. *Замки та храми України*. URL: <https://castles.com.ua/hoshiv.html>
- 36.Гошівський монастир Преображення Господнього оо. Василян (с. Гошів, Івано-Франківська обл.): карта, фото, опис. *Туризм та відпочинок в Україні*. URL: <https://drymba.com/uk/1037329-hoshivskyy-monastyr-preobrazhennya-hospodnyoho>
- 37.Гошівський монастир – місце сили. *Все про відпочинок в Карпатах та Україні*. URL: https://karpatium.com.ua/pamyatky-arkhitektury/hoshivskiy-monastyr-mistse-dukhovnoi-syly#google_vignette
- 38.Єзупіль: З іменем Христа згадкою про Дідушицьких. *Вікна*. 2012. 22 листопада. URL: <https://vikna.if.ua/news/category/history/2012/11/22/10935/view>
- 39.Єзупіль. Костел Успіння Пресвятої Діви Марії (1775–1790, 1840–1843). Івано-Франківська обл., Івано-Франківський р-н. *Костели і каплиці України*. URL: <https://rkc.in.ua/index.php?m=k&p=iftsjud>
- 40.Костел Успіння Діви Марії, Єзупіль. *Itinery.Beta*. URL: <http://itinery.com.ua/object/view/kostel-uspeniya-ezupol>

41. Костел Успіння Пресвятої Діви Марії у Єзуполі. *Івано-Франківщина туристична*. URL: <https://iftourism.com/places/kostel-uspinnya-presvyatoji-divi-mariji>
42. Костел Благовіщення і монастир кармелітів у Більшівцях. *Івано-Франківщина туристична*. URL: <https://iftourism.com/places/kostel-blagovishchennya-i-monastir-karmelitiv-u-bilshivcyah>
43. Кравець Д. Святі місця Прикарпаття. *Frankivsk. Future*. 2021. 15 вересня. URL: <https://frankivsk-future.com.ua/uk/svyati-misczya-prykarpattya>
44. Манявський Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир. *Православ'я на Прикарпатті. Івано-Франківсько-Галицька Єпархія*. URL: <https://pravoslavie-gal.com.ua/manyavskyi-khresto-vozdvizhenskyi-cho/>
45. Монастир святого Йосифа чину Сестер Василіянок, Івано-Франківськ. *Karpaty*. URL: <https://karpaty.rocks/monastir-svyatogo-yosifa-chinu-sester-vasiliyanok-ivano-frankivsk>
46. Наша церква йде з вірою і любов'ю – Президент під час подячного молебня в Манявському скиті. *Президент України | Петро Порошенко. Офіційне інтернет-представництво*. 2019. 18 лютого. URL: <https://web.archive.org/web/20190422013644/https://www.president.gov.ua/news/nasha-cerkva-jde-z-viroyu-i-lyubovyu-prezident-pid-chas-pody-53190>
47. Отці-василіани оприлюднили нові історичні дослідження Гошівського монастиря. *Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви*. 2020. 5 серпня. URL: https://archives.ugcc.ua/news/otts%D1%96_vasil%D1%96yani_oprilyudnili_nov%D1%96_%D1%96storichn%D1%96_dosl%D1%96dzhennya_gosh%D1%96vskogo_monastirya_90485.html
48. Погінський монастир Успіння Матері Божої [сайт]. URL: <https://www.pohonia.in.ua/>

49. Санктуарій Матері Божої Більшівецької. *Львівська Архідієцезія Римсько-Католицької Церкви в Україні*. URL: https://www.rkc.lviv.ua/category_2.php?cat_1=10&cat_2=115&lang=1
50. Свято-Троїцький чоловічий монастир. *Патріарша комісія у справах монашества УГКЦ*. 2020. 3 серпня. URL: <https://monashestvo.org.ua/svyato-troyiczkyj-cholovichyj-monastyr/>
51. Святоуспенський монастир. *Інтерактивна карта Української Греко-католицької Церкви*. URL: <https://map.ugcc.ua/view/46-svyato-uspenskyu-monastyr-s-pogonya-ivano-frankivska-obl>
52. Церква святого пророка Іллі в Яремче. *Івано-Франківщина туристична*. URL: <https://iftourism.com/places/cerkva-svyatogo-proroka-illi-v-yaremche>
53. Церква Успіння Пресвятої Богородиці у Погоні. *Івано-Франківщина туристична*. URL: <https://iftourism.com/places/pogonya>

V. Енциклопедичні і довідкові видання

54. Вуянко М.В. Монастир сестер василіянок. *Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]* / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL : <https://esu.com.ua/article-69624>
55. Степовик Д.В. Манявський Скит. *Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]* / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. URL : <https://esu.com.ua/article-65891>

VI. Інтерв'ю

56. Борис.С. "Ми там, де ти нас потребуєш": Більшівці, кармеліти і ми. *Агенція новин KURS*. 2024. 10 січня. URL: <https://kurs.if.ua/blog/my-tam-de-ty-nas-potrebuyesh-bilshivczi-karmelity-i-my/>
57. Матіїв В. Одержима злим духом дівчина, чудотворна ікона та війна: розмова із монахом Василіанського монастиря, що на Ясній Гошеві

[інтерв'ю з отцем Миколаєм Микосовським]. *Firtka. Агенція новин*. 2024. 25 січня. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/oderzhima-zlim-dukhom-divchina-chudotvorna-ikona-ta-viina-rozмова-iz-monakhom-vasilianskogo-monastiria-shcho-na-iasnii-gori-u-goshevi-foto>

58. Марцінів.Ю. Палац Кшечуновичів, костел і коронована ікона – чим цікаві Більшівці (ФОТО). *Репортер. Івано-Франківське онлайн видання*. 2023.29 серпня. URL: <https://report.if.ua/istoriya/palac-kshechunovychiv-kostel-i-koronovana-ikona-chym-cikavi-bilshivci-foto/>

VII. Відеоматеріали

59. Гаращук В. Монастир Успіння Матері Божої ЧСВВ у с. Погоня. 2016. 2 травня [відеофільм]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hn34JvujVPQ>

60. Гошівський монастир у селі Гошів Долинського району на Івано-Франківщині. *Мах Романчук*. [відеомандрівка]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=OFS8x_rXTQw

61. Живе Телебачення. «Коляда на Майзлях»: від парафіяльного свята до міжнародного фестивалю. 2017. 23 січня. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rkKB-C-fb0s>

62. Погінський монастир: історія й сьогодення. *Sky Studio*. [відеолекція про монастир]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HhVR2hKucAk>

63. Приватне підприємство Телерадіокомпанія НТК. Гвіздець – містечко над Чорнявою. 2017. 24 квітня. URL: https://www.youtube.com/watch?v=LQtdnvHuw_k

64. Санктуарій Матері Божої у Більшівцях. *PLUA. Історія з дрона*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=alFXeuxIHXw>

65. Тисячі паломників приїхали на Прикарпаття на міжнародну прощу... Погінський монастир. 2019. 17 вересня. [відеосюжет про монастир]. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=513081796160974>

66. Суспільне Чернівці. Манявський Скит та Блаженний камінь | (НЕ)відомі Карпати. 2020. 3 грудня. [відеосюжет про монастир] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nyplCW6pleo>
67. Хмара Ю. Манявський Скит. Український Афон. 2022. 7 липня [відео проща] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Kl6FaaFNI2k>

ДОДАТКИ

Додаток А

Тема позакласного заняття «Монастирі Прикарпаття»

Мета:

навчальна – визначити причини втрат і занепаду пам'яток нашого міста (інформаційна компетентність); охарактеризувати стан в якому був наш край в різні часи й як різні режими влади ставились до архітектурних церковних пам'яток (інформаційна і логічна компетентності);

розвивальна: розвивати розуміння важливості захисту та збереження архітектурних пам'яток (логічна компетентність);

виховна – виховувати інтерес до вивчення пам'яток рідного міста і збереження їх для наступних поколінь (громадянська компетентність);

сформувані вміння працювати в команді, активно обговорюючи різні точки зору під час групових завдань (соціальна компетентність); спонукати учнів до осмислення важливості вивчення історії науки та культури для розвитку особистості та суспільства (громадянська і аксіологічна компетентності).

Тип уроку: комбінований. Обладнання: презентація, картки з завданнями, ілюстративний матеріал.

Основні дати: 1606р. заснування Скиту Манявського. XVI – перші згадки про Гошівський монастир.

Поняття: кіновії, аскетизм, ченці, монастир, Афон, св. Пахомій Великий

Доза часу	Етапи уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
1хв.	I. Організаційний	Привітання та ознайомлення з учнями. Перевірка		

		присутніх. Перевірка готовності учнів до уроку. Побажати учням гарного настрою, нових знань та відкриттів.		
3 хв.	II. Мотиваційний етап	 <p>Розгляньте уважно зображення. Нинішня наша тема буде пов'язана з монастирями і релігійним життям нашого краю.</p>	Як називається село де знаходиться даний храм?	аксіологічна

25хв.	III. Вивчення нового матеріалу.	<p>1.Поява чернецтва і монастирів.</p> <p>Монастирі виникли в далекому Єгипті в III-IV ст. Першими монахами були аскети, з різних суспільних прошарків. В пустелі вони шукали духовної рівноваги і єднання з Богом.</p> <p>Християнський святий Пахомій, розумів складнощі</p>	<p>Хто такі аскети?</p> <p>Що таке кіновія?</p> <p>Як жили ченці в кіновії?</p>	<p>Логічна</p> <p>Інформаційна Просторова</p> <p>Аксіологічна</p> <p>Логічна</p>
-------	---------------------------------	---	---	--

	<p>аскези і запропонував об'єднати всіх хто хоче бути ченцем в кіновію, що з грецької значить спільне життя. Спільнота ченців спільно жила, мала спільне майно і допомагала один одному. Так було легше захистити себе від бандитів, а також не боятися диких тварин. В кіновіях монахи жили у кількох будинках, кімната ченця звалася келією. За кожним будинком закріплювалося певне ремесло, були ткацька майстерня, пральня, вироблялися перини. Деякі обов'язки — готування їжі, турбота про хворих, навчання послушників, переговори з купцями — виконувалися черговими монахами. За чітким розпорядком здійснювалося молитовне життя: богослужіння відбувалися двічі на добу зі співом псалмів, молитвами, читанням Біблії, після чого брати мали трапезу. Розмови під час їжі заборонялися. У неділю дозволялося помитися, в цей день абат збирав всю общину для наставляння і євхаристії. Для допомоги у подоланні спокус і духовному розвитку настоятелі монастирів вели з братією бесіди на духовні теми. Пахомій запровадив працю як невід'ємну складову життя ченців. Вони обробляли</p>	<p>Які обмеження накладалися на ченця в монастирі?</p> <p>Вправа «Мозковий штурм»</p> <p>Чому на вашу думку з'явилося чернецтво і чому люди хотіли стати ченцями?</p> <p>Які особливості життя у ченця?</p>	<p>Аксіологічна</p> <p>Логічна Аксіологічна</p> <p>Логічна</p>
--	---	---	--

		<p>землю, працювали в кузнях, на млинах, теслярювали, плели кошики і циновки тобто власними силами здобували необхідні для життя речі. Пахомій намагався позбавити монахів рис користолюбства, з цією метою ченцям не дозволялося мати приватної власності, навіть одяг і їжу вони отримували із монастирських запасів.</p> <p>Життя монахів було важким, але не надмірно. Вони спали не на підлозі, а на жорстких ліжках, тілесні покарання застосовувалися лише у разі серйозних провин (за крадіжку, втечу і сварки). Один чернець не повинен був наближатися до іншого ближче, ніж на лікоть. Стосунки з рештою світу майже не існували, підтримувати родинні зв'язки вважалося гріхом. Їжа ченців була найпростішою: хліб, вода, страви із зелені або бобів. Приправу складали сіль та оливкова олія.</p> <p>Очевидно, що не всім, хто приходив у монастир, було легко дотримуватися його суворих правил. тому Пахомій встановив однорічний випробувальний</p>	<p>Чи були успішними реформи св..Пахомія?</p>	<p>Логічна</p> <p>Просторова</p> <p>Інформаційна</p> <p>Логічна</p>
--	--	---	---	---

		<p>термін для кандидатів у монахи. Тих, хто бажав приєднатися до монастиря, поселяли в окремому будинку, де вони вивчали основні молитви та псалми, і лише після перевірки та випробувань їх допускали в общину. Загалом, реформи Пахомія виявилися успішними і ще до кінця його життя кількість ченців в заснованих ним монастирях досягла 7 000 осіб.</p> <p>2.Монастирі в Україні.</p> <p>З встановленням християнства як державної релігії в Київській Русі, в Україні з'являються й перші монастирі. Першим таким монастирем Печерський. Засновником його був св. Феодосій Печерський.</p> <p>Згідно з церковних переказів та легенд, саме ченці Печерського монастиря поширюють чернецтво в різних куточках України. З часом монастирі стають великими центрами культури і переписування книг. Духовенство в період Середньовіччя були однією з освічених верств населення. У монастирях зберігалися християнські реліквії, а також лікарні і сиротинці для</p>		
--	--	--	--	--

	<p>дітей і бідних.</p> <p>Проте розвиток монастирів в Україні зупиняє кампанія монголів на чолі з Батием проти Київської Русі. Монастирське життя перебуває у занепаді . Нове відродження у житті монастирів починає доба Реформації і Бароко</p> <p>3.Манявський Скит. Монастир у Погоні. Гошівський монастир.</p> <p>За переказом два ченця з Печерського монастиря які втекли від монголів, заснували монастир в Маняві. Проте це легенда. Офіційна дата заснування монастиря є 1606р. коли Йов Княгиницький і</p>	<p>Хто і де заснував монастир в Україні?</p> <p>Учні переглядають відео про монастир у Погоні: https://www.youtube.com/watch?v=CsqtbKASjVw</p> <p>Центром чого були монастирі в Середньовіччі?</p>	<p>Логічна, просторова</p> <p>Інформаційна</p> <p>Логічна</p>
--	---	---	---

Феодосій Манявський заснували за прикладом монастирів на горі Афон монастир у горах біля села Манява.

Віддаленість: Карпати були відносно недоступним місцем для загарбників, що дозволяло монахам спокійно займатися молитвою та освітою.

Природні умови: Мальовнича природа Карпат сприяла духовному розвитку та самовдосконаленню.

Наявність печер: Печери, які були використані для перших келій, надавали монастирю додатковий захист та усамітнення.

Монастир мав чималий авторитет в усіх верств

Чому призупинився розвиток монастирів в Україні?

Аксіологічна

Коли було засновано Скит Манявський?

Хто заснував Скит Манявський?

Логічна
Хронологічна

Логічна,
аксіологічна

Які були причини вибору саме цього міста під монастир?

Логічна,
аксіологічна

українського населення. Він отримував гарні пожертвування і опіку від королів, молдавських господарів і московських царів.

Гошівський монастир

Він був заснований в XVI ст. проте точну дату заснування монастиря не встановлено. Відомий з XVII ст. своєю чудотворною іконою Одигитрії котра була копією Чехностовської чудотворної ікони.

Відомий як паломницький центр.

Який мав авторитет монастир у Маняві?

Логічна,
аксіологічна

			<p>Перегляд відео про Гошівський монастир: https://youtu.be/XEUKnzehDNY?si=8w10gN2YH4MuHo4E</p>	Інформаційна, просторова
3 хв.	VI. Систематизація знань		<p>Яку мету переслідував св.Пахомій створивши монастирі?</p> <p>Чому вивчення монастирів важливе для</p>	

			історії України?	
2 хв.	IV. Висновки	Отже монастирі вплинули на культурне і освітнє життя. Ченці монастирів займалися не тільки духовним вдосконаленням і аскетичним присвяченим служінню Богу життям, а й переписуванню книг, малюванню ікон, господарській діяльності, опці над хворими і немічними. Ігумени(абати) монастирів брали участь у суспільному житті, а також у житті самої церкви. Монастирі часто є центрами паломництв, оскільки саме там зберігаються християнські реліквії і чудотворні ікони. Саме тому монастирі такі важливі для християн.		
1 хв.	V. Домашнє завдання		Скласти план і маршрут екскурсії в Погоню або Маняву.	

Манявський Скит. Сучасний стан

Джерело: <https://karpaty.rocks/maniavskyy-skyt>

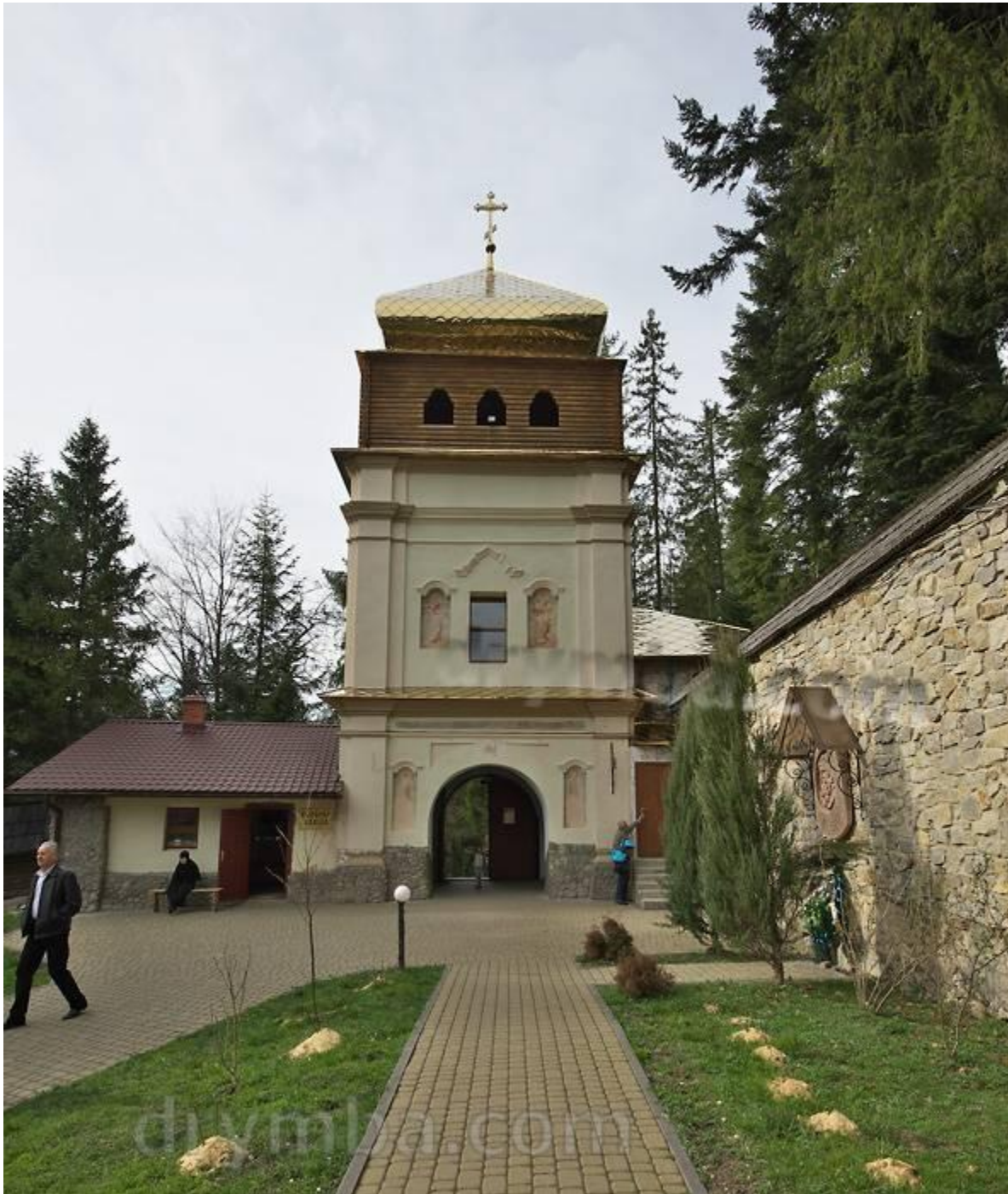
В порталі надбрамної вежі Манявського Скита

Джерело: З приватного архіву Любомира Шупенюка

Хрестоздвиженський храм Скиту. 2018 р.

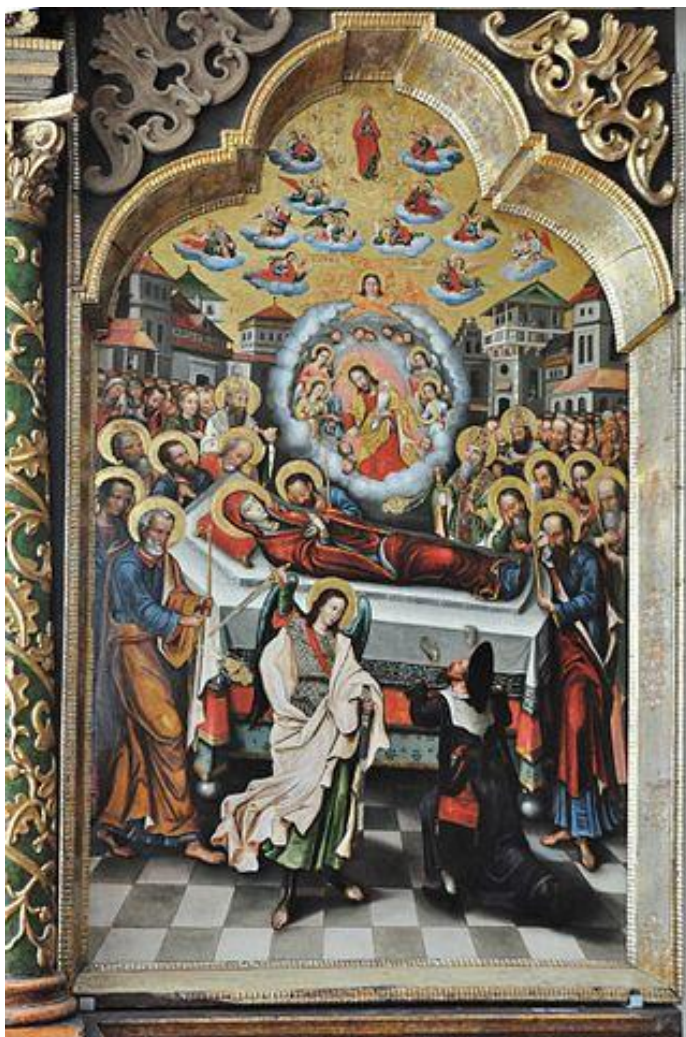
Джерело: З приватного архіву Любомира Шупенюка

Надбрамна вежа Скитського монастиря. 2019 р.

Джерело: <https://drymba.com/uk/1034240-manyavskyy-skyt-manyava-iv>

Додаток Е

Частина іконостасу Іова Кондзелевича яка була виготовлена майстром для храму монастиря Скиту Манявського у 1698–1705рр.

Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%81

Гошівський монастир. Сучасне фото

Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D1%88%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80

Монастир отців василіан у Погоні**Свято-Успенський монастир у с. Погоня**

Джерело: <https://map.ugcc.ua/view/46-svyato-uspenskyu-monastyr-s-pogonya-ivano-frankivska-obl>

Гвіздець. Бернардинський монастир на розбитому шляху**Католицький монастир в селі Гвіздець. Статуя святого покровителя храму**

Джерело: <https://ukrainaincognita.com/ivano-frankivska-oblast/kolomyisky-raion/gvizdets/gvizdets-bernardynskyi-monastyr-na-rozbytomu-shly>

Додаток И

Кляштор в селі Гвіздець. Фото Романа Маленкова, Сергія Щербія

Джерело: <https://ukrainaincognita.com/ivano-frankivska-oblast/kolomyisky-raion/gvizdets/gvizdets-bernardynskyi-monastyr-na-rozbytomu-shly>

Додаток І

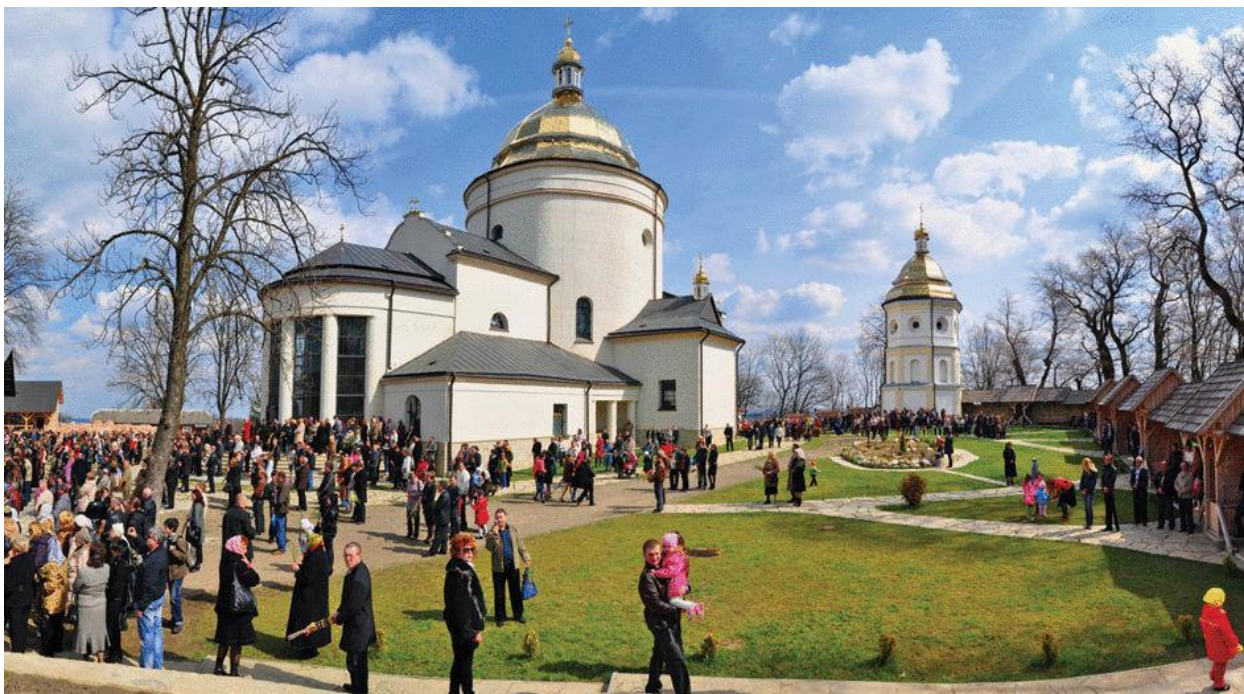
Монастир святого Йосифа Обручника сестер ЧСВВ. Івано-Франківськ

Джерело: <https://map.ugcc.ua/view/2447-monastyr-svyatogo-yosyfa-obruchnyka-sester-chsvv-m-ivano-frankivsk>

Гошівський монастир. Вид з внутрішнього двору

Джерело: <https://discover.ua/locations/goshivskiy-monastir>

Проца у монастирі в Гошеві

Джерело: <https://map.ugcc.ua/view/45-monastyr-preobrazhennya-gospodnogo-s-goshiv-ivano-frankivska-obl>

Санквтарій Матері Божої в містечку Більшівці

Джерело: https://risu.ua/bilshivci-svyate-misce-z-krivavim-minulim_n99757

Додаток К

Санктуарій під час ремонтних робіт по відновленню святині

Джерело: https://risu.ua/bilshivci-svyate-misce-z-krivavim-minulim_n99757

Додаток Л

Санктварій Матері Божої, Цариці миру і поєднання

Джерело: https://risu.ua/bilshivci-svyate-misce-z-krivavim-minulim_n99757

Чудотворна ікона Матері Божої Більшівцівської

Джерело: https://risu.ua/bilshivci-svyate-misce-z-krivavim-minulim_n99757